

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LII.
Fasciculus 6.

JUHÁSZ ZSUZSANNA

**Az előzetes letartóztatás büntető eljárási és
büntetés-végrehajtási reformjának
szükségességéről**

SZEGED
1997

Edit

**Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae**

**ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, LÁSZLÓ BODNÁR, OTTÓ CZÚCZ,
JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI, IMRE MOLNÁR,
FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY,
LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI**

**Redigit
KÁROLY TÓTH**

**Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged**

Kiadja

**a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága**

**BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, BODNÁR LÁSZLÓ, CZÚCZ OTTÓ,
KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS, MOLNÁR IMRE,
NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF,
TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ**

**Szerkeszti
TÓTH KÁROLY**

**Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged**

ISSN 0324-6523

Az előzetes letartóztatás a személyi szabadságot legsúlyosabban korlátozó jogintézményünk, amelynek szabályozása a büntetőeljárás kényszerintézkedései között történik. Az előzetes letartóztatás lényegi ismérve, hogy elrendelésére a jogerős bírói ítélet meghozatala előtt kerül sor, így a bűncselekmény elkövetésével vádolt személyt ártatlannak kell tekintenünk mindaddig, amíg bűnössége jogerősen megállapítást nem nyer.

Az ártatlanság védelmének alapelve jut kifejezésre abban, hogy az előzetes letartóztatás során az előzetesen letartóztatottal szemben csak a büntető eljárás feladatának megvalósítása, illetve a letartóztatást foganatosító intézet rendjéhez szükséges korlátozások érvényesíthetők [Be. tv. 97. § (1)]. Az ártatlanság védelme a kényszerintézkedés végrehajtásánál jelentős szabályozó szerepet tölt be. Különösen érződik ez az előzetes letartóztatásban lévőt terhelő kötelezettségek, illetve az őt megillető jogok tekintetében. A kötelezettségek köre ugyanis a többször módosított 1979. évi 11. tvr. szabályozása szerint az előzetesek esetében rövidebb, mint a szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítélteknél. Az ártatlanság védelmét támasztják alá a fogvatartotti helyzete alapján az előzetest megillető egyes speciális jogok is. Ilyen például a büntető eljárási jogok gyakorlása ("az előzetesen letartóztatott eljárási jogainak gyakorlásában, így különösen a védekezésre való felkészülésben nem korlátozható", megilleti többek között a jogorvoslati jogosultság); a saját ruha viselésének joga, szemben az elítéltek forma-ruhaviselési kötelezettségével; a választójog gyakorlása a büntetés-végrehajtási intézetben, ha nem áll közügyektől eltiltás hatálya alatt stb.

Az ártatlanság védelmén túlmenően nem szabad azonban megfedkezni arról, hogy a jogintézmény céljának, a büntető eljárás eredményességének biztosítása érdekében, a törvény alapján fellépő bíróság vagy az ügyész az előzetes letartóztatottak egyes jogait korlátozhatja. Így például az előzetes letartóztatásban lévő személyt megilleti a levelezési, látogató-fogadási, csomagküldeményhez való jog, amelyek azonban a büntető eljárás eredményes lefolytatása érdekében korlátozás alá eshetnek, mind a gyakoriság, mind a csomag tartalma és a látogatók köre tekintetében. A hozzátartozón kívül más személyekkel történő levelezés, a vádirat benyújtását megelőzően az ügyész, azt követően pedig a bíróság jóváhagyásának a függvénye. A szabadságvesztésre ítélteteket úgyszintén megilleti többek között a levelezési jog, de a levelek gyakorisága és terjedelme esetükben nem korlátozható, legfeljebb tartalmuk ellenőrizhető szűrőpróbaszerűen.

Úgyszintén az ügyész, illetve a bíróság engedélyezésétől függ a súlyosan beteg hozzátartozó meglátogatásának, temetésén való részvételének a joga, amelyre az engedély megadása esetén is csak az előzetesen letartóztatott személy felügyelete mellett kerülhet sor. Az elítélti kategóriánál ugyanakkor a tvr. már vagylagosan fogalmaz: a büntetés-végrehajtási intézet joga eldönteni, a megfelelő körülmények figyelembevételével, hogy a látogatás felügyelettel vagy anélkül történjen-e. Az engedélyezés megtagadásának pedig csak abban a kivételes esetben van helye, ha az elítélt szökésének, közveszélyes magatartásának veszélye bilincs alkalmazása esetén sem volna előreláthatólag elkerülhető.

Az alább vázolt kettősség az előzetes letartóztatásban lévő személy sajátos helyzetével van összefüggésben. Az egyik oldalról ártatlannak kell tekinteni a bűnösséget kimondó jogerős ítélet megszületéséig és ennek megfelelően élvezhet bizonyos speciális jogokat, a másik oldalról azonban a büntető eljárás eredményességét kell szem előtt tartani, ami egyes jogainak korlátozását vonhatja maga után. Az előzetesen letartóztatott jogi helyzete sajátos abból a szempontból is, hogy mint különleges fogvatartotti kategória, egyrészt a büntető eljárás terheltje, másrészt pedig vagy a bv. intézet vagy a rendőrségi fogda, vagy az erre kijelölt katonai fogda fogvatartottja a fogvatartás helyéhez igazodó jogokkal és kötelezettségekkel, harmadszorban pedig állampolgár, akinek jogait és kötelezettségeit a fogvatartás is érinti bizonyos fokban. E "többrétegűségnek" megfelelően a büntető eljárás során öt terhelt, illetve megillető jogokról, a kényszerintézkedés alkalmazásának a feltételeiről, módjáról és tartamáról a többször módosított büntető eljárási törvényünk (1973. évi I. tv.) rendelkezései a mérvadóak, az előzetes letartóztatás büntetés-végrehajtási intézetben történő végrehajtásának szabályait a többször módosított Bv. tvr. (1979. évi 11. tvr.), végrehajtásának részletes szabályait pedig a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet tartalmazza, míg abban az esetben, ha a fogvatartás helye a rendőrségi fogda, a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet az irányadó.

Az előzetes letartóztatás elrendelése

1990. január 1-e előtt a vádirat benyújtásáig az ügyész, vagy jóváhagyásával a nyomozóhatóság döntött az előzetes letartóztatás elrendeléséről, s csak azt követően került az elrendelés kérdése a bírósághoz. Az 1989. évi XXVI. tv. által bevezetett szabályozás lényeges változást eredményezett: ma az előzetes letartóztatás elrendelése a bíróság hatáskörébe tartozik, még a nyomozás szakaszában is.

A kényszerintézkedés *elrendelésének feltételeit* a Be. tv. 92. § (1) bek.-e tartalmazza. A törvény az alkalmazáshoz általános és különös feltételek fennállását kívánja meg. Így *általános okként* szükséges a nyomozás elrendelése, a szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetésére vonatkozó alapos gyanú közlése a gyanúsítottal és negatív feltételként valamely kizáró ok fennállásának a hiánya. A hatályos szabályozás a *különös okok* három esetkört sorolja fel. A terhelt előzetes letartóztatásának így akkor lehet helye, ha:

- a szökés, elrejtőzés veszélye,
- az eljárás megghiúsításának, megnehezítésének veszélye vagy
- a bűnismétlés veszélye áll fenn.

Az előbb említett általános feltételeknél jelentősen megnöveli a kényszerintézkedés alkalmazásának lehetőségét az a körülmény, hogy a szabadságvesztéssel fenyegetettség törvényi kritériumánál a szabadságvesztés nem kizárólagos, hanem alternatív büntetési nemként is szerepel. A hatályos Btk.-ban a kényszerintézkedés elrendelhetősége – a kizárólagosan szabadságvesztéssel fenyegetett deliktumokon kívül – közel 100 (a jelen tanulmány készítésekor pontosan 98) bűncselekményre vonatkozik (pl. könnyű testi sértés vétsége, foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vétsége, segítségnyújtás elmulasztásának vétsége stb.). Ennyi bűncselekmény büntetési tételében szerepel ugyanis a szabadságvesztés mellett vagylagosan a közérdekű munka és a pénzbüntetés. Ha tehát alapos a gyanú arra, hogy a terhelt olyan bűncselekményt követett el, amelyért a közérdekű munkán és a pénzbüntetésen kívül a szabadságvesztés is alkalmazható – a törvényi feltételek fennállása esetén, a kizárólagosan szabadságvesztéssel fenyegetett

bűncselekményekhez hasonlóan – a bíróság az előzetes letartóztatás elrendelése mellett dönthet. Kívánatos volna ezért egy olyan törvényi szabályozás, amelyben e legsúlyosabb kényszerintézkedés alkalmazása valóban csak a kizárólagosan szabadságvesztéssel fenyegetett deliktumok elkövetőire korlátozódna, ezzel is szűkítve az elrendelhetőség körét.

Többször módosított Be. törvényünk alapján az általános feltételek együttes (konjunktív) megléte mellett egy különös ok fennállása is szükséges ahhoz, hogy az előzetes letartóztatás elrendelhető legyen. Az elrendelés különös feltételeinek megfogalmazása azonban nem problémamentes. A már ténylegesen realizálódott szökés, hatóság előli elrejtőzés és az eljárás alatti szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekmény elkövetésén kívül ugyanis a feltételezésen alapuló szövegrészek dominálnak: "... szökésétől vagy az elrejtőzésétől lehet tartani", "alaposan feltehető, hogy ... megghiúsítaná vagy megnehezítené, illetőleg veszélyeztetné..., véghezvinné, követne el". Mi alapozhatja meg így például a szökés veszélye alapján történő elrendelést? 1989 előtt a támpontot a két évi szabadságvesztéssel fenyegető büntetési tétel jelentette, ahogy a visszaesői, különös visszaesői minőség fennállása is szinte automatikusan vonta maga után az elrendelést. Mindazon esetekben tehát, amikor 2 évi szabadságvesztés -büntetés kiszabása volt várható, feltételezték, hogy a szökés veszélye is fennáll és elrendelték az előzetes letartóztatást. Nem vizsgálták tehát a gyanúsított személyi körülményeit, családi hátterét, hogy rendelkezik-e munkaviszonnyal vagy sem.

Ma már mindenki számára egyértelmű, hogy önmagában a várható büntetési tétel nem adhat megfelelő eligazítást. Az előzetes letartóztatás elrendelésénél ezért a konkrét eset összes körülményeit kell behatóan tanulmányozni és figyelembe venni. Így szem előtt kell tartani többek között a bűncselekmény súlyát, jellegét, a terhelt magaviseletét, életmódját, személyi, szociális hátterét és a várható büntetési tételt is. Ezen tényezők együttes vizsgálata alapján lehet csak megnyugtatóbban állást foglalni az előzetes letartóztatás elrendelésének szükségességéről.

A Fővárosi Főügyészség által 1995-ben az előzetes letartóztatás tárgyában végzett vizsgálat rámutatott, hogy az esetek döntő többségében a Be. tv. 92. § (1) bekezdés a) pontjára, azaz a szökés, elrejtőzés veszélyére történik hivatkozás. Ritka a csupán egyetlen elrendelési ok megjelölése, sokkal inkább jellemző a három ok közül kettő, esetenként mindhárom szerepeltetése. Legkisebb számban az eljárás megghiúsítása, megnehezítése, illetve ennek veszélyeztetése érvényesül, s ezen b) pontra történő hivatkozás is gyakorta rutinszerűen, meggyőző megalapozottság nélkül történik. Kétségtelenül nem lehet 100 %-os bizonyossággal állítani, hogy adott esetben valóban az eljárás megghiúsítását eredményezné a terhelt szabadról való hagyása, de a rendelkezésre álló tényezőket a lehető legkörültekintőbben kell tanulmányozni és mérlegelni. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy az előzetes letartóztatás elrendelésének elutasítására túlnyomórészt éppen akkor kerül sor, ha a különös ok megléte nem kellően alátámasztott, megalapozott.

Az előzetes letartóztatás elrendelésére vonatkozó törvényhely értelmezése ("Szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt a terhelt előzetes letartóztatásának akkor lehet helye, ha...") sem egyértelmű. Azt a kérdést kell ugyanis tisztázni, hogy van-e a bíróságnak mérlegelési joga az előzetes letartóztatás alkalmazását illetően, vagy számára a kényszerintézkedés elrendelése a törvényi okok fennállása esetén kötelező. A Legfelsőbb Bíróság Bf. I. 407/1996. sz. ítélete értelmében (BH 1996.578.), amennyiben fennállnak az előzetes letartóztatás törvényi feltételei, a bíróságnak a kényszerintézkedést el kell rendelni. Az ítélet szerint a törvényhely helyes értelmezése arra utal, hogy

csak a Be. 92. §-ának (1) bekezdésében felsorolt esetekben merülhet fel az előzetes letartóztatás kérdése, a bíróság mérlegelési jogköre pedig csupán arra korlátozódhat, hogy a kényszerintézkedés elrendelésének törvényi feltételei fennállnak vagy sem. A bíróság tehát bármely elrendelési ok előfordulását állapítja is meg, sohasem választhat az előzetes letartóztatás alkalmazása és mellőzése között.

Tremmel Flórián megfogalmazása szerint¹ ugyanakkor "... az ún. előzetes letartóztatási okok kapcsán nemcsak lehetséges, hanem mindig szükséges is az eljáró hatóság mérlegelése. Éppen ezért – jóllehet az általános feltételek és a kizáró okok kógens jellegük – az előzetes letartóztatás elrendelése sohasem kötelező, hanem csupán törvényadta lehetőség." A kényszerintézkedés általános kérdéseit vizsgálva ugyanezt hangsúlyozza Hofszang József is: "A magyar büntető eljárási törvény, szemben egyes külföldi törvényekkel, a kényszerintézkedések alkalmazását a feltételeik fennállása esetén *sem teszi kötelezővé*, hanem csak annak *lehetőségét szabályozza*."

A törvény szóhasználatából tehát kitűnik, hogy a szükséges feltételek fennállása esetén is az előzetes letartóztatás elrendelése csak lehetséges, azaz törvény által kínált lehetőség, amely nem kötelező. A szóhasználat mellett pedig a Legfelsőbb Bíróság hivatkozott döntésének helytelen voltát támasztja alá az a körülmény is, hogy a büntető eljárási törvényünkben szabályozott kényszerintézkedések egyik közös ismérve – a lefoglalást kivéve – éppen abban rejlik, hogy az alkalmazásuk, elrendelési feltételeik fennállása esetén sem kötelező. Összegezve tehát elmondható, hogy hatályos jogunkban nem érvényesül olyan szabályozás, amely a kényszerintézkedés elrendelésére jogosult bíróságokat kötve az előzetes letartóztatás alkalmazását feltétlenül kötelezővé tenné.

A kötelező elrendelés hiánya ellenére szembetűnő, hogy a fogvatartottak összlétszámán belül a szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek mellett a legnagyobb arányt az előzetes letartóztatásban lévők képviselik. 1996 végén például büntetés-végrehajtási intézeteinkben 12.763 fogvatartottból 3.455 fő volt előzetes letartóztatásban, akik a fogvatartotti összlétszám 27,07 %-át alkották (1. tábla).

1. tábla

A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak száma

A fogvatartás jellege	1990 (fő)	%	1994 (fő)	%	1995 (fő)	%	1996 (fő)	%
elítél	8819	71,5	8944	70,44	8928	71,6	8986	70,4
előzetesen letartóztatott	3246	26,3	3433	27,03	3183	25,5	3455	27,07
kényszer- gyógykezelt	146	1,1	121	0,95	128	1,02	147	1,15
elzárásra utalt	30	0,24	196	1,5	215	1,72	174	1,36
örizetes	-	-	3	0,02	1	0,008	1	0,007
Összesen	12319		12697		12455		12763	

A táblázat a Magyar Statisztikai Zsebkönyv 1996. évi kiadása alapján készült.

¹ Tremmel Flórián: Büntető eljárásjog. Pécs, 1996. 271. p.

² Hofszang József: A büntető eljárásjogi kényszerintézkedések. In.: Cséka – Hegedűs – Hofszang – Marázné – Vida: A büntető eljárásjog vázlatja II., Szeged, 1996. 9. p.

30 európai állam 1995 szeptemberi, illetve későbbi adatai alapján³ (2. tábla) hazánk az előzetesek arányával átlagos helyet foglal el a mezőnyben, lévén a legtöbb országban a fogvatartottak 1/4-ét az előzetesen letartóztatottak alkotják. Bár egyes országokban a fogvatartottak összlétszámán belül közel 50 %-ot tesz ki az előzetesek száma, így például Boszniában 53,1%-ot; a Cseh Köztársaságban 41 %-ot; Törökországban 50,0 %-ot, ezzel ellentétes tendenciák is kimutathatók. Így pl. Izlandban, Írországból ugyanezen réteg kevesebb mint 1/10-et képvisel.

2. tábla

Az előzetes letartóztatotti "bürtönképesség"
(1995 szeptemberi, illetve esetenként későbbi – a táblázat negyedik oszlopában feltüntetett – adatok alapján)

	Az előzetes letartóztatottak száma	A fogvatartottak összlétszámán belüli arányuk	
Ausztria	1.665	24,6 %	1995. XI. 30.
Belgium	1.825	24,7 %	
Bosznia-Hercegovina	361	53,1 %	
Ciprus	32	15,8 %	
Cseh Köztársaság	8.000	41,0 %	1995. XII. 31.
Dánia	841	24,6 %	
Egyesült Királyság	11.308	22,1 %	
Észtország	1.411	35,8 %	
Finnország	318	10,5 %	
Franciaország	20.708	38,6 %	
Görögország	1.992	33,8 %	1995. XII. 31.
Hollandia	3.416	33,7 %	1995. XII. 01.
Izland	6	5,3 %	
Írország	181	8,9 %	1995. IX. 15.
Lengyelország	17.891	27,2 %	1995. VIII. 31.
Lettország	2.479	25,8 %	
Litvánia	93	23,1 %	
Magyarország	3.183	25,6 %	
Málta	95	48,5 %	
Németország	19.749	28,9 %	1995. VIII. 31.
Norvégia	514	21,4 %	
Olaszország	21.811	46,1 %	1995. VIII. 31.
Oroszország	295.054	29,0 %	1996. I. 01.
Portugália	4.629	38,1 %	1995. XII. 31.
Románia	16.962	37,4 %	1995. XII. 31.
Spanyolország	9.930	24,7 %	
Svédország	1.023	17,7 %	
Szlovákia	2.022	25,3 %	
Szlovénia	184	29,2 %	
Törökország	24.951	50,0 %	

E látszólag paradox jelenség (a kötelező elrendelés hiánya ellenére magas előzetesi arány) azzal magyarázható, hogy e jogintézmény céljának, a büntető eljárás eredményes lefolytatásának biztosítása gyakorta megköveteli bíróságainktól a kényszer-

³ HEUNI Paper No. 10., 9. p.

intézkedés alkalmazását. A hazai gyakorlati tapasztalatok pedig azt mutatják, hogy leggyakrabban a szökés, elrejtőzés veszélyére hivatkozva születik döntés az előzetes letartóztatás foganatosítása mellett. Azt mondhatjuk tehát, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése a bíró mérlegelésének függvénye ugyan, de az esetek döntő többségében mégis indokolt.

Az előzetes letartóztatás tartama

A *tartamra* vonatkozó szabályozást a Be. 95. § (1)–(2) bekezdése tartalmazza. A törvényi szabályozás alapján az előzetes letartóztatás elrendelésének, illetve fenntartásának ideje eltérően alakul a vádirat benyújtása előtt és azt követően. A vádirat benyújtását megelőzően elrendelt kényszerintézkedés az elsőfokú bíróságnak a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, de maximálisan egy hónapig tart. Ezt követően a helyi bíróságnak van joga egy alkalommal és legfeljebb két hónap időtartamban a meghosszabbításra. Három hónap elteltével a döntés már a megyei bíróság hatáskörébe kerül, amely két alkalommal, maximálisan az előzetes letartóztatás elrendelésétől számított egy év elteltéig hosszabbíthatja meg a fogvatartás időtartamát. Ezt követően a hosszabbítás joga már a Legfelsőbb Bíróságot illeti meg, aki a letartóztatás fenntartásával mindaddig élhet, amíg azt szükségszerűnek ítéli meg.

A vádirat benyújtását követően elrendelt, vagy fenntartott előzetes letartóztatás az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig, az ezt követően elrendelt vagy fenntartott fogvatartás az eljárás jogerős befejezéséig, de maximálisan az elsőfokú bíróság által kiszabott szabadságvesztés tartamáig tart.

Az 1992-től az 1996-ig terjedő időszak adatainak ismeretében örvendetes, hogy legkisebb számban az egy évet meghaladó tartamú előzetes letartóztatás fordul elő. Ugyanakkor ha ezen tartam tekintetében összevetjük a '92-es, a '93-as és a '94-es év adatait, mégis emelkedő tendenciával találkozunk. Amíg ugyanis 1992-ben összesen 175 (2,44 %) személy töltött egy év feletti időtartamot előzetesben, addig 1993-ban már 211 (2,95 %), 1994-ben pedig 267 fő (3,68 %). A hivatkozott évek adatai után 1995-ben és 1996-ban már kedvezőbb volt a helyzet: egy évet meghaladó tartamú fogvatartásra az előzetes letartóztatottak 1,68 %-ánál, illetve 1,58 %-ánál került sor, ami szembetűnő változás a '94-ben regisztrált 3,68 %-hoz képest. Amint azt a mellékelt táblázat (3. tábla) is mutatja, az előzetesen letartóztatottak többsége (92-ben 30,15 %, 93-ban 27,68 %, 94-ben 27,69 %) 3–6 hónap közötti időt várt ügyének elbírálására. Ez volt jellemző 1995-re is, amikor a korábbi évekhez képest összlétszámában csökkent az előzetes letartóztatottak száma, de a tartamot illetően 1876 fő (26,95 %) továbbra is 3 és 6 hónap közötti időt töltött előzetes letartóztatásban. Az arány tekintetében ugyanez mondható el az 1996-os évről is, bár számszerűleg az 1995. évhez képest 1908 főre nőtt ezen fogvatartotti réteg létszáma. A 3–6 hónapos tartam mellett jelentős arányt még a 2–3 hónap közötti idő képviselt: 1992-ben 24,25 %-kal, '93-ban 26,15 %-kal, a '94-es év 25,36 %-ával, a tavaly előtti év 25,67 %-ával, vagy 1996 25,64 %-ával.

Az előzetes letartóztatás időtartama

Év	össz	1 hónapon belül		1–2 hónapon belül		2–3 hónapon belül		3–6 hónapon belül		6–12 hónapon belül		1 év felett	
		szá- ma	%	szá- ma	%	szá- ma	%	szá- ma	%	szá- ma	%	szá- ma	%
1992	7.170	1.260	17,5	1.012	14,11	1.739	24,25	2.162	30,15	822	11,4	175	2,44
1993	7.138	1.160	16,2	1.107	14,10	1.867	26,15	1.976	27,68	917	12,8	211	2,95
1994	7.239	1.225	16,9	1.014	14,00	1.836	25,36	2.005	27,69	892	12,3	267	3,68
1995	6.960	1.274	18,3	1.028	14,77	1.787	25,67	1.876	26,95	878	12,6	117	1,68
1996	6.708	1.269	18,9	934	13,92	1.720	25,64	1.908	28,44	721	11,4	106	1,58

A táblázat a BM Adatfeldolgozó Hivatal és a Legfőbb Ügyészség által a bűnüldözésről kiadott tájékoztatók felhasználásával készült

Néhány szomszédos ország, így a Cseh Köztársaság, Lengyelország és Románia szabályozását áttekintve⁴ az 1 évet meghaladó tartamú előzetes letartóztatás nem tekinthető rendhagyónak. A Cseh Köztársaságban a törvényi szabályozás szerint a kényszerintézkedés időtartama 2 hónap, de a gyakorlatban ez az 1 évet, sőt a 2 évet is meghaladhatja. A legsúlyosabb esetekben pedig a törvény rendelkezése alapján a fogvatartás maximálisan 4 évet is igénybevehet. A gyakorlatban az előzetesen letartóztatottak több mint a fele (57 %) maximum 6 hónapot, további 1/4-e maximum 1 évet, 15 %-a 1 és 2 év közötti időtartamot, 1 %-a pedig több mint 2 évet töltött letartóztatásban 1994-ben.

Lengyelországban az ügyész 3 hónapig terjedő időtartamban hagyhatja jóvá az előzetes letartóztatás fenntartását. Ezt követően a bíróság hosszabbíthatja meg a kényszerintézkedés tartamát 1 évig terjedően, ezen túlmenő hosszabbításra csak a Legfelsőbb Bíróság engedélyével kerülhet sor. 1994 februárjában Warsóban a fogvatartottak 1/4-e 1 évet meghaladó időt töltött előzetes letartóztatásban, 2 %-a (20 személy) pedig 3 évnél is többet.

Romániában a nyomozás céljából max. 36 napig terjedően rendelheti el az ügyész az előzetes letartóztatást. A bíró azonban ezt a tartamot 30 nappal, illetve maximálisan az elkövetett bűncselekményért kiszabható büntetés felével meghosszabbíthatja.

Az előzetes letartóztatás átlagos tartamát vizsgálva hazánk az európai országok mezőnyében igen kedvezőtlen helyet foglal el, olyannyira, hogy 22 ország rendelkezésre álló adatai alapján⁵ (4. ábra) még Törökország és Albánia is megelőz bennünket 6–6 hónapos előzetes letartóztatási idejével. Magyarországon ugyanis az előzetes letartóztatás átlagos tartama 9–12 hónap között mozog és rosszabb képet csak a volt jugoszláv tagköztársaság, Macedóna mutat 2 évre tehető átlagos időtartamával. A legkedvezőbb adatokkal Írország büszkélkedhet, ahol a terhelt fogvatartása átlagosan 8–11 napot vesz igénybe, illetve Svédország ahol ugyanezen tartam 4 hétben jelölhető meg.

⁴ Roy Walmsley: Prison systems in Central and Eastern Europe, Helsinki, 1996. p. 27–28.

⁵ HEUNI Paper No. 10. 19. p.

Az előzetes letartóztatás átlagos tartama egyes országokban (1996)

Albánia	6 hónap
Ausztria	10 hét
Belgium	68 nap
Bosznia–Hercegovina	2 hónap
Cseh Köztársaság	30 hét
Dánia	7 hónap
Finnország	2,7 hónap
Franciaország	4,1 hónap
Görögország	10 hónap
Hollandia	3 hónap
Izland	5 1/2 hét
Írország	8–11 nap
Litvánia	15 hét
Macedónia	2 év
Magyarország	9–12 hónap
Németország	2–3 hónap
Norvégia	2 hónap
Olaszország	3–4 hét
Oroszország	9–10 hónap
Svédország	4 hét
Szlovénia	82 nap
Törökország	6 hónap

Büntető eljárási törvényünk a hatóságok számára követelményként fekteti le az előzetes letartóztatás időtartamának minimalizálását, tekintettel az Európa Tanács 11. számú Határozatára és Ajánlására. A hivatkozott dokumentumok ugyanis leszögezik, hogy törekedni kell egyrészt az előzetes letartóztatás alkalmazási körének, másrészt pedig időtartamának a csökkentésére. Azzal azonban, hogy hatályos szabályozásunk az előzetes letartóztatás tekintetében nem határozza meg a büntetőeljárás eredményes lefolytatásához szükséges idő maximumát, áthághatatlan felső határát, előfordulhat az a helyzet, hogy a fogvatartott akár több évet is vár a jogerős ítélet megszületésére, adott esetben az is, hogy szabadságvesztés-büntetését teljes egészében előzetes letartóztatásban tölti, mégpedig az elítélteknél több tekintetben kedvezőtlenebb körülmények között.

Nyilasi Gyula⁶ 1995-ben a fővárosi nyomozó szervek munkáján keresztül elsődlegesen azt vizsgálta, hogy a hatóságok valóban betartják-e az előzetes letartóztatás tartamának minimalizálására vonatkozó törvényi előírást, illetve az eljárás elhúzóására vonatkozó észrevételek megalapozottak-e. Eljárása során vizsgálta többek között az előzetes letartóztatás meghosszabításának okát, az előzetes letartóztatás elrendelésének napjától az első nyomozati cselekményig eltelt időt, a nyomozás folyamatossága 1 hónapon túli megszakadásának tartamát. Megállapításai, vizsgálatának tapasztalatai a következőkben foglalhatók össze. A kényszerintézkedés meghosszabítását az érintett hatóságok az esetek döntő többségében arra hivatkozva kérték a bíróságtól, hogy a szökés, elrejtőzés veszélye továbbra is fennáll. Gyakorta szerepelt még hivatkozási jogcímként a Be. 92. § (1) bekezdésének c) pontja, azaz a bűnismétlés veszélye, legkisebb számban

⁶ Nyilasi Gyula: Az előzetesen letartóztatottak ügyeinek időszerűsége a fővárosi nyomozó szervek gyakorlatában. In: Belügyi Szemle 1996. évi 1. sz. 22–35. p.

pedig az eljárás megghiúsításának, megnehezítésének alapján tettek indítványt az előzetes letartóztatás meghosszabbítására. Az előzetes letartóztatás elrendelésére és meghosszabbítására irányuló indítványok összevetéséből megállapítható volt, hogy lényegesen csökkent azon esetek száma, amikor mindhárom különös feltétel megléte címén történt előterjesztés az eljárás további folytatására. Az elrendelésnél a három ok együttesen ugyanis 225 esetben szerepelt, míg a meghosszabbításnál már csak 168-szor. Mindez azért megnyugtató, mert a gyakorlati tapasztalatok szerint az olyan indítványok, amelyek mindhárom okot feltüntetve kérték az előzetes letartóztatás elrendelését vagy fenntartását nem voltak kellően megalapozottak. Kevés esetben képzelhető el ugyanis, hogy a szökés veszélye mellett az eljárás megghiúsításának, megnehezítésének és a bűnisméltésnek a veszélye is fennállt.

Az előzetes letartóztatás elrendelésének napjától az első nyomozati cselekményig eltelt időt illetően több esetben kifogásolható volt, hogy 1 hónapnak, 2, 3, esetleg 4 hónapnak kellett eltelni az első nyomozási cselekmény foganatosításáig. Ez az 1-től 4 hónapig terjedő tartam a vizsgált ügyek 4,66 %-t tette ki. Előfordult az is, hogy nyomozati cselekményt az érintett hatóságok egyáltalán nem végeztek, így a bíróságnak újabb bizonyítékok nélkül kellett döntenie a hosszabbítás kérdésében.

Elgondolkodtató az is, hogy 77 esetben (27,35 %) a rendőrségi előterjesztést megelőző utolsó gyanúsított kihallgatásra 1 hónaptól 4 hónapig terjedő időt kellett várni, egy esetben pedig 4 hónapot meghaladóan került sor az előzetes letartóztatásban lévő személy kihallgatására.

A vizsgálat 48 esetben regisztrálta, hogy 1 hónapon túl nem végeztek semmilyen nyomozási cselekményt, azaz a nyomozás folyamatossága megszakadt, és ebből 41 esetben még az eljárás megszakadásának oka sem volt megállapítható. 5 esetben a nyomozás megszakadása 2 hónaptól 3 hónapig, 8 ügyben pedig 3 hónaptól 4 hónapig tartott. A fennmaradó 35 esetben 1 és 2 hónap közötti idő telt el nyomozási cselekmény foganatosítása nélkül.

Összegesként a tanulmány alapján elmondható, hogy az eljárás elhúzódását kifogásoló kritikák az esetek egy részében valóban megalapozottak, az eljárás soron kívüli lefolytatásának követelménye sem érvényesül töretlenül. A hatóságok eljárási cselekményei nem minden esetben indokoltak, alátámasztottak. Gyakori, hogy az előzetes letartóztatás meghosszabbítására előterjesztett indítványok nem kellően megalapozottak, és előfordul az is, hogy a bíróságnak úgy kell döntenie a kényszerintézkedés fenntartásáról, hogy annak elrendelése óta gyakorlatilag nyomozati cselekmény sem történt. A fentiekre tekintettel ezért meg kellene teremteni annak a garanciális feltételeit, hogy az előzetes letartóztatás alkalmazása, a Be. 96. § (1) bekezdésében foglalt követelményeknek megfelelően, valóban a lehető legrövidebb ideig tartson.

Az előzetes letartóztatás tartama szempontjából döntő jelentősége van annak a körülménynek, hogy e kényszerintézkedés alkalmazásának maximuma nem került meghatározásra. Hatályos szabályozásunk lehetőséget ad az ügyben eljáró bíróságok számára, hogy az előzetes letartóztatás időtartamát időről időre kitolják, amivel a Legfelsőbb Bíróság az elrendeléstől számított 1 évet követően is élhet, végső határról a törvény pedig nem szól. A már hivatkozott Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 11. számú Határozata és Ajánlása követéseként a megoldást az jelenthetné, ha hazánkban is meghatározásra kerülne egy áthághatatlan időbeli határ az előzetes letartóztatás alkalmazására.

Cséska Ervin véleménye szerint⁷ a kényszerintézkedés tartamát – jelentőségénél fogva – az Alkotmány rögzíthetné" lévén a mindenkori alkotmányi szabályozás nem hagyhatja figyelmen kívül a büntető igazságszolgáltatás indokolt gyakorlati igényeit, tehát ezekre is tekintettel kell megalkotni a büntető eljárásban a kötelező alkotmányos normákat a kényszerintézkedések alkalmazási feltételeivel kapcsolatban." Cséska Ervin az előzetes letartóztatás végső határidejeként az 1 évet vagy másfél évet, esetlegesen a 2 évet tartja megfontolásra érdemesnek.

Róth Erika⁸ számos ország, többek között Finnország, Ausztria, Olaszország szabályozását vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy az időbeli korlát legcélszerűbben úgy állítható fel, ha büntető eljárási törvényünk letartóztatási okonként és bűncselekmény-csoportonként eltérően határozná meg a kényszerintézkedés felső határát. Az időlimit véleménye szerint az eljárás egyes szakaszaira vonatkoztatva kerülhetne meghatározásra, a bűncselekmény súlyának és az ennek megfelelő büntetési tételnek a figyelembevételével.

Tremmel Flórián⁹ e jogintézmény alapvető hiányosságának tekinti, hogy hatályos szabályozásunk az előzetes letartóztatás tartamát a külföldön leggyakrabban alkalmazott napokban történő számolás helyett hónapokban adja meg. Véleménye szerint de lege ferenda feltétlenül szükséges volna a napokban és hetekben számolás meghonosítása, ezzel is közelítve az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya által (9. cikk 3. és 4. pont) lefektetett "ésszerű határidő" követelményéhez.

Az előzetes letartóztatás átlagos tartamának érintőleges nemzetközi kitekintése alapján és a hazai viszonyok figyelembevételével véleményem szerint a büntető eljárás eredményes lefolytatásához szükséges tartam felső határaként az egy évet meg nem haladó előzetes letartóztatásban eltöltött idő felelne meg leginkább és csak kivételesen, ha a büntetőeljárás lefolytatása azt nyomtatékosan indokolná, lenne 1 évnél hosszabb, de maximálisan másfél év a kényszerintézkedés áthághatatlan felső határa.

Az előzetes letartóztatás végrehajtása

Hatályos Bv. kódexünk értelmében az előzetes letartóztatás végrehajtására főszabály szerint a bv. intézetben kerül sor, a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig az ügyész, azt követően pedig a bíróság rendelkezése alapján és annak megfelelően. Ehhez képest a kényszerintézkedés alkalmazása a nyomozás befejezéséig a rendőrségi fogdában is megtörténhet, illetve az eljárás befejezéséig az erre kijelölt katonai fogda is helyet adhat az előzetes letartóztatásnak.

Az előzetes letartóztatás bv. intézetben történő végrehajtása

Az 1996. október 1-től hatályos 6/1996. (XII. 12.) IM. rendelet alapján a bv. intézet az előzetesen letartóztatottat a bíróság végzése alapján kiállított értesítés, illetve az ügyész, valamint a tárgyalás előkészítése során hozott határozatot követően a bíróság

⁷ Cséska Ervin: Az alkotmány és az eljárásjogok, különös tekintettel a büntető eljárásjogra. In: Acta Juridica et Politica. Tomus XLVII. Fasc. 1–18. Szeged, 1996. 50–51. p.

⁸ Róth Erika: Emberi jogok kontra fogvatartás a büntető eljárásban. In: Acta Humana No. 20. 1995. 60. és 80. p.

⁹ Tremmel Flórián: Büntető eljárásjog. Pécs, 1996., 291. p.

rendelkezése alapján fogadja be. A befogadást meg kell tagadni abban az esetben, ha hiányoznak a befogadás alapját képező iratok, vagy az érintett személy nem azonos az iratokban megjelölt személlyel.

Az IM. rendelet a bv. intézet feladatává teszi az előzetes letartóztatás lejárati idejének nyilvántartását és a befogadás során az érintett szervek értesítését. Ez utóbbi kapcsán a büntetés-végrehajtási intézetnek 5 napon belül kell értesíteni az előzetes letartóztatást elrendelő elsőfokú bíróságot és a fogvatartott lakhelye, vagy tartózkodási helye szerint illetékes rendőrkapitányságot, valamint a Belügyminisztérium illetékes szervét.

Az előzetes letartóztatás végrehajtása során alapvető jelentősége van az elkülönítési szabályoknak. A Bv. kódex kimondja, hogy az előzetes letartóztatásban lévőket az elítéltek fogvatartotti kategóriájától kell elkülöníteni, továbbá férfiakkal nőktől, a bűntársaknak egymástól és fiatalkorúakkal felnőttektől való elkülönítését kell érvényesíteni. Jogerős elítéltekkel közös elhelyezésre csak abban az esetben kerülhet sor, ha az előzetesen letartóztatott az elítéltekkel együtt végez munkát. Ilyenkor a közös elhelyezésen túlmenően további kötöttség, hogy az előzetes letartóztatásban lévőnek formaruhát kell viselnie. Ha erre nem hajlandó munkavégzésére nem kerülhet sor, annak engedélyezését meg kell tagadni.

A szabadságvesztés büntetésüket töltő fogvatartottak esetén a mozgás szabadsága, vagy éppen korlátozottsága a végrehajtási fokozathoz igazodik. A fogvatartottak elhelyezésére szolgáló zárak ajtaja így a fogház és a börtön fokozatnál általában nyitott. A hivatkozott rendelet hatályba lépését megelőzően az előzetes letartóztatásban lévőket esetén a gyakorlat az volt, hogy a zárakat zárva kellett tartani. A jelenleg hatályos rendelkezés értelmében az ajtók nyitva, vagy zárva tartásáról az intézet parancsnoka határoz a fogvatartás biztonságára vonatkozó szabályok szerint. Változatlanul érvényesül ugyanakkor az a gyakorlat, hogy az elítéltekkel közös munkavégzésnél a zárkaajtók zárva vagy nyitvatartását az elítéltek végrehajtási fokozata határozza meg. Ez adott esetben, például egy fogház fokozatnál a zárkaajtó nyitottságát teremtheti meg az előzetesen lévő számára. (Az európai börtön szabályok ajánlása 1987-ben már felhívta a figyelmet arra, hogy nem feltétlenül kell ragaszkodni az egyes fogvatartotti kategóriák merev elkülönítéséhez, hiszen például az előzetesek számára előnyös lehet ha részesülnek az elítélteket megillető előnyökből).

A bv. intézeten belül az előzetesek csak felügyelet mellett járhatnak, ami folyamatos figyelemmel kísérésüket jelenti. A mozgási szabadság ilyen fokú korlátozottsága ugyanakkor az elítéltek kategóriájánál csak a fegyház végrehajtási fokozatban szabadságvesztésüket töltők esetén érvényesül. Ezen elítéltek réteg állandó irányítás és ellenőrzés alatt áll, de az 1993. évi módosítás az ő esetükben már megteremtette annak a lehetőségét, hogy egy évi szabadságvesztés kitöltése után, ha ezt az elítéltek magatartása is alátámasztja, a bv. intézeten belül felügyelet nélkül és ellenőrzés mellett mozoghatnak.

Az előzetes letartóztatásban lévő személyek nagyfokú elszigeteltségét támasztja alá az a körülmény is, hogy korlátozott és rövid időre sincs lehetőségük a bv. intézet elhagyására (a beteg hozzátartozó meglátogatását, temetésén való részvételt kivéve). Ezzel szemben megfelelő jogszabályi feltételek megléte esetén a szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek például a rövid tartamú eltávozás, kimaradás jutalmakban részesíthetők, amelyek természetesen szolgálgják a külvilággal való kapcsolattartást.

Az 1993. évi XXXII. tv. hatálybalépését megelőzően az előzetes letartóztatásban lévő, amennyiben azt a büntető eljárás eredményessége indokolta, eltiltható volt látogatója fogadásától. Az európai normákhoz való közeledés jegyében került sor ez utóbbi rendelkezés hatályon kívül helyezésére is. A jelenlegi szabályozás havonta legalább

egyszeri alkalmat nyújt a személyes kapcsolattartásra, azzal, hogy jutalom formájában a látogató fogadására soron kívül is sor kerülhet. A tv. megfogalmazásából kitűnően a látogatásokra havonta nemcsak egyszer, hanem akár többször is lehetősége van az előzetesen letartóztatottnak.

A fenti példák is alátámasztják, hogy az előzetes letartóztatott helyzete több tekintetben kedvezőtlenebb mint a jogerősen elítélteké. Az előzetesekkel szembeni megszorítások gyakorta eredményezik a családi kapcsolattartás lazulását. Az állandó bezártság, a szigorú elkülönítési szabályok egy zárt világot teremtenek az előzetesek számára. A kapcsolattartás, a mozgási szabadság korlátozottsága, a fogvatartás időtartamának bizonytalansága, vagy éppen a megfelelő elfoglaltság a rendszeres munkavégzés hiánya nagy idegi megterhelést jelent számukra. Gyakoriak a zárkatársak közötti konfliktusok, a fegyelmi vétségek. A fogvatartottak nehezen találják meg önmagukat, s közben szinte teljesen elszakadnak a külvilágtól.

A társadalomban szokásos normákhoz való közeledést, a külvilággal való kapcsolattartás erősödését szolgálja ugyanakkor az az 1992-ben elkezdődő kísérlet, amely külön körletrészen nyitott zárkáival, közösségi foglalkozásokkal, sportolási kulturális lehetőségekkel igyekszik oldani az előzetes letartóztatás zártságát. Az újítás már a kezdeti időszakban pozitív eredményeket könyvelhetett el. Csökkent például a zárkatársak közötti konfliktusok száma, a fogvatartottak szervezett foglalkozás keretében találtak elfoglaltságot, nőtt az együttműködési készség az előzetesek és hozzátartozóik részéről egyaránt. Ha az idő és a kutatási program további eredményei ezt igazolják, remélhetőleg feltérképezhető lesz egy olyan követendő modell, amely javít az előzetes letartóztatásban lévő helyzetén, amely a külvilág felé nyitásával csökkenti azokat az ártalmakat, amelyek a fogvatartás alatt jelentkeznek.

Az előzetes letartóztatott jogai

Általánosan elfogadott nézet, hogy egy adott ország jogállamiságának léte vagy nem léte abban mutatkozik meg, hogy a büntetés-végrehajtás során hogyan alakul a fogvatartottak helyzete. Egy jogállam ugyanis még a személyi szabadságuktól megfosztott személyek számára is biztosítja az őket megillető emberi és állampolgári jogokat és ezek gyakorlását csak annyiban korlátozza, amennyiben az a végrehajtás céljának eléréséhez szükséges. Az 1989-ben elkezdődő rendszerváltás óta hazánkban is elodázhatalanná vált egy átfogó büntetőpolitikai reform. A társadalmi, gazdasági, politikai életben bekövetkező mélyreható változások, a demokratikus jogállamiság követelményének való megfelelés, az emberi jogok elismerésének alkotmányossági kötelezettségei, a jogharmonizációs törekvések együttesen tették szükségessé a korszerűsítést az anyagi és az eljárásjog vonatkozásában éppúgy, mint a büntetés-végrehajtási jog tekintetében. Ez utóbbi jogterület szabályozásában több tekintetben fontos lépést jelentett az 1993. évi XXXII. tv. elfogadása. A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr.-t módosító törvényre várt ugyanis a feladat, hogy igazodjék a büntetési rendszer változásaihoz és megfeleljen a nemzetközi követelményrendszer elvárásainak. A törvény többek között ebben a szellemben szabályozza újra, foglalja össze és bővíti az elítélteket megillető jogokat. Így például a munkavégzésre irányuló jogosultság mellett hangsúlyozza a munkavédelem fontosságát. Külön kiemeli a nők és fiatalok sajátos védelmének szükségességét. A tvr. keretei közé beiktatta például a vallási és lelkiismereti

meggyőződés szabad megválasztásának, kinyilvánításának, gyakorlásának a jogát, a karitatív szervezetek megbízottjával és a pártfogóval való érintkezés jogosultságát.

Ha nem is ilyen széles körben, de a módosítás nyomán már bizonyos, az előzetes letartóztatottak számára kedvező változások is megfigyelhetők. Így a Bv. kódex a magánelzárást kimondó határozat elleni fellebbezés lehetőségét kiterjesztette az elítélteken kívül az előzetes letartóztatásban lévőkre is. Lehetővé tette számukra azt is, hogy súlyosan beteg hozzátartozójukat meglátogassák, illetve részt vehessenek annak temetésén, amennyiben azt az ügyész, a vádirat benyújtása után pedig a bíróság számukra engedélyezi.

További pozitív változás, hogy megszűnt azon rendelkezés, amely lehetővé tette, hogy a bíróság nem jogerős ítéletének meghozatala után az előzetesen letartóztatott kötelezhető legyen a termelő munkában való részvételre. Az 1993-as módosítástól egységes szabályozás érvényesül: amíg korábban csak a nem jogerős ítélet meghozatala előtt volt jogosult eldönteni az előzetesen letartóztatott, hogy részt vesz-e a termelő munkában, addig jelenleg ezirányú kérelmét a nem jogerős ítélet meghozatala után is előterjeszheti. Mindez összhangban van a Miniszteri Bizottság R/87/3. sz. ajánlásának 96. pontjában megfogalmazottakkal: azaz amennyiben erre csak lehetőség van a munkát fel kell ajánlani, de azt az előzetestől megkövetelni nem szabad. Ha az előzetes letartóztatásban lévő személy mégis előterjeszti ezirányú kérelmét, ez még nem jelenti foglalkoztatásának teljesítését. A bv. intézet ugyanis a büntetőeljárás eredményes lefolytatását szem előtt tartva nem engedélyezi a munkavégzést ha akár a munka, vagy a munkavégzés helye az előzetes letartóztatás céljával ellentétes.

Az elítéltekhez hasonlóan az előzetest is megilleti a *pihenéshez való jog* és a rendszeresen végzett munka után *jogosulttá válik fizetett szabadságra*. Az egy évi munkavégzés után járó fizetett szabadság megállapításánál, a törvény indoklása szerint a fogvatartott előzetes letartóztatás alatt végzett munkáját kell figyelembe venni. A fizetett szabadság mértéke megegyezik a jogerősen elítéltekével, így a törvény az alapszabadság munkajogban meghatározott mértékét 20 napban határozza meg, amelynek letöltésére az ún. szabadságos zárkában kerülhet sor, tehát ekkor sincs lehetőség a büntetés-végrehajtási intézet elhagyására.

1990 óta az előzetes letartóztatásban lévőknek is lehetőségük van arra, hogy *vallási, lelkiismereti meggyőződésüket szabadon megválasszák*, kinyilváníthassák, illetve gyakorolhassák, amit a tvr. a 118. § j) pontjában külön is deklarálni. Emellett a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény a szabad vallásgyakorlást illetően bővítette az elítéltek büntetés-végrehajtási jogviszonyból származó jogait. Tekintettel arra, hogy a vallásgyakorlás kérdésében nem volna célszerű különbséget tenni az elítéltek és az előzetesek fogvatartotti kategóriája között, ez a törvényi szabályozás értelemszerűen ez utóbbiakra is vonatkozik. A szabályozás értelmében így minden fogvatartott számára lehetővé kell tenni, hogy az egyház lelkészének, illetve más képviselőjének a gondozásában részesülhessen. Fontos kiemelni, hogy a lelkésszel ellenőrzés nélküli találkozás olyan jog, amely korlátozás, megszorítás alá nem eshet. Biztosítani kell továbbá az egyházi házasságkötést, keresztelést és az egyházi temetést is. A fogvatartott vallásgyakorlása – a 6/1996. (VII. 12.) IM. rendelet alapján – nem sértheti a büntetés-végrehajtási intézet rendjét, vagy biztonságát, új büntető eljárás indítása esetén pedig a bíróság, illetve az ügyész rendelkezését. Emellett a rendelet az előzetesen letartóztatottak tekintetében leszögezi, hogy az ugyanazon büntetőeljárásban letartóztatottak is részt vehetnek az intézetben megtartott egyházi rendezvényeken, azzal a feltétellel,

hogy a büntető eljárás eredményességét biztosítva az előzetesek nem érintkezhetnek egymással.

Az 1979. évi 11. tvr. módosítását megelőzően a *magánelzárást kimondó határozat elleni fellebbezés lehetősége* csak a jogerősen elítéltekre vonatkozott. A jelenlegi szabályozás ezt kiterjeszti az előzetes letartóztatásban lévőkre is, akik ezen fenytést kimondó határozat ellen, az elítéltekhez hasonlóan, fellebbezéssel élhetnek a büntetés-végrehajtási bírósághoz.

A tvr. 118. §-a alapján *változatlanul* gyakorolhatja az előzetes letartóztatott büntető eljárási jogait: így megilleti a védelemhez való jog, védőjével szóban és írásban, valamint telefonon egyaránt érintkezhet, mégpedig ellenőrzés nélkül. Az intézet csak annyit tehet meg, hogy a hívás jogosságáról visszahívással meggyőződik. A fogvatartott emellett élhet jogorvoslati jogosultságával és anyanyelvét is szabadon használhatja.

A kódex szabályozásának b) pontja szerint az előzetesben lévő személy *jogosult saját ruháját viselni*. Amennyiben megfelelő saját ruházattal nem rendelkezik, lehetővé kell tenni számára, hogy letéti pénzből a kérdéses vásárlásokat vagy maga, vagy a csomagküldésre jogosult eszközölje. Ha a saját ruházat ilyen módon nem biztosítható, a bv. intézetnek kell a szükséges polgári ruházatról gondoskodnia. Amint arról már korábban szó volt az elítéltekkel közös munkavégzés és a közös zárkában való elhelyezéskor az előzetesen letartóztatott biztonsági okokból köteles formaruhát viselni. Az ártatlanság vélelmét szem előtt tartva a látogatások alkalmával azonban ilyenkor is biztosítani kell számára a saját ruha viselésének a jogát. Ugyanez a helyzet az előzetes letartóztatottnak bíróság, ügyészség, vagy más hatóság elé állítása, illetőleg egészségügyi intézménybe történő átszállítása esetén, amelyek csak polgári ruhában történhetnek és ez a szabály vonatkozik arra az esetre is, ha a fogvatartott az ügyész vagy a bíróság engedélye alapján meglátogatja beteg hozzátartozóját, illetve részt vesz annak temetésén.

A tvr. értelmében az előzetes letartóztatott *letétben lévő pénzének meghatározott részét személyes szükségleteire fordíthatja*. A 6/1996. (VII. 12.) IM. rendelet 253. §-a értelmében, ha az előzetes letartóztatott a munkáltatásban nem vesz részt, akkor a mindenkori alpmunkadíjnak megfelelő összegért vásárolhat szükségleti cikkeket. Abban az esetben pedig, ha munkát végez a tartására fordított költségekhez való hozzájárulás összegével csökkentett munkadíja 80%-nak megfelelő összeg erejéig, de minimum a mindenkori alpmunkadíjnak megfelelő összegért vásárolhat.

Megilleti továbbá a már említett *levelezési, látogatófogadási és csomagküldeményhez való jog*. A *művelődéshez, sportoláshoz való jogot* a lehetőségekhez mérten vehetik igénybe az előzetesek, amelynek sajnálatosan meghatározó függvénye a bv. intézet anyagi helyzete.

Az előzetesen letartóztatott személy *anyagi és egészségügyi ellátásáról* ugyan-csak jórészt a végrehajtási intézmény gondoskodik. Az anyagi ellátás magába foglalja többek között a fogvatartottak napi háromszori étkeztetését, tisztálkodási eszközökkel, ágyneművel, szükség esetén ruhaneművel és egyéb szükségleti cikkekkel való ellátását.

A bv. intézet orvosi rendelőjét felkereső fogvatartottak a tvr. rendelkezése értelmében jogosulttá válnak ingyenes orvosi ellátásra és térítésmentesen kapnak gyógyszert is. A gyógyszerek beszerzése, biztosítása igen tetemes összegeket emészt fel, ami a büntetés-végrehajtás szűkös anyagi forrásainak ismeretében a végrehajtó intézmények számára gyakorta nagy megterhelést jelent. Tovább rontja a helyzetet ha a fogvatartott egészségügyi ellátását csak a bv.intézet falain kívül lehet megoldani, hiszen ilyenkor az előzetesen letartóztatott személy megfelelő szállításáról, őrzéséről és felügyeletéről is gondoskodni kell.

Ami az előzetes letartóztatottak egészségügyi állapotát illeti elég kedvezőtlen a kép. Egy 1994-ben Kecskeméten megrendezett nemzetközi konferencián Rónay Gábor¹⁰ hívta fel a figyelmet az előzetes letartóztatásban lévőknél gyakorta jelentkező pszichoszomatikus megbetegedésekre. Vizsgálatai azt igazolták, hogy a belgyógyászati, idegyógyászati-pszichiátriai, nőgyógyászati és bőrgyógyászati típusú megbetegedések jóval nagyobb számban jelentkeznek az előzeteseknél, mint elítélt társaiknál. Utalt arra, hogy az előzetesen letartóztatottak kedvezőtlenebb fogvatartotti helyzete követhető nyomon betegségeikben, egészségi állapotukban is. A betegségek háttérben kiváltó okként a stressz, a szorongás és a bizonytalanság érzete húzódik meg. A pszichoszomatikus betegségeket kiváltó ún. stresszkeltő tényezőként jelölte meg a fogvatartást, a megszokott komfort hiányát, a zárkatársak különbözőségét, a tárgyalásokat, a várható ítélet neurotizáló hatását éppúgy, mint a rendszeres munkavégzés hiányát.

Garanciális jelentőséggel bír a tvr.-ben megjelölt azon jog is, amely lehetővé teszi az előzetesek számára, hogy valamely jogukat vagy kötelezettségüket érintő kérdésben *panaszt vagy kérelmet terjesszenek elő*. A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet alapján az előzetesen letartóztatott a fogvatartásával összefüggő intézkedés, határozat ellen, vagy annak elmulasztása esetén a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokához fordulhat panaszával. A panasz előterjesztésére 15 nap áll rendelkezésre, amely a kérdéses döntés közlésétől vagy elmulasztásától, illetve akadályoztatás esetén az akadály megszűnésétől veszi kezdetét. Az elbírálás határideje 15 nap, ami azonban indokolt esetben 30 nappal meghosszabbítható, maximálisan tehát 45 napot vehet igénybe. A panasz elbírálásáról az előzetesen letartóztatottat tájékoztatni kell.

A rendelet megteremtette annak a lehetőségét is, hogy a fogvatartottak, így az előzetes letartóztatásban lévők is, fogvatartásukkal kapcsolatos ügyekkel közvetlenül külső szervhez fordulhassanak. Így a letartóztatott személynek joga van arra, hogy adott esetben a büntetés-végrehajtás keretein belül meghozott döntés ellen a büntetés-végrehajtási bírónál éljen fellebbezéssel, illetve keresettel forduljon a bírósághoz. Közvetlenül fordulhat továbbá a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez, a fogvatartása alatt gyakorolható állampolgári jogainak sérelme esetén az állampolgári jogok országgyűlési biztosához, illetve a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosához. Amennyiben személyes adatainak kezelésével vagy közérdekű adatok megismeréséhez fűződő jogainak gyakorlásával összefüggésben érte a jogsérelem, úgy a rendelet értelmében joga van az adatvédelmi biztoshoz fordulni. Az alábbiakon túlmenően pedig kérelemmel és panasszal élhet a külön jogszabályban meghatározott nemzetközi szervezeteknél is.

Garanciális jelentőségű az a rendelkezés is, amely a végrehajtás során az előzetest ért kárért *kártérítési jogosultságot* tesz lehetővé. A kártérítési igény szabályai megegyeznek az elítéltekével. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló, 1995 decemberében elfogadott törvény által bevezetett módosításnak megfelelően, a végrehajtás alatt keletkező kárért az Igazságügy Minisztérium helyett már a büntetés-végrehajtási szervezet tartozik felelősséggel. A kártérítési igény előterjesztésének annál a büntetés-végrehajtási szervnél kell megtörténnie, ahol a kár bekövetkezett. A kártérítési igényt jelenleg is határozattal kell elbírálni, de amíg a korábbi szabályozásnál a határozat ellen először a bv.intézet parancsnokához kellett fellebbezni és csak a fellebbezést elutasító döntés esetén nyílt mód a bírósághoz fordulni, addig jelenleg közvetlenül lehet keresetet

¹⁰ Rónay Gábor: Stresszhelyzet. Börtönügyi Szemle 1994/4. 57–61. p.

előterjeszteni a bv-szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz, a határozat közlésétől számított 30 napon belül.

A kártérítési eljárás részletes szabályait – az előzetes által okozott, illetve a bv. szerv által az előzetesnek okozott kár megtérítésére vonatkozóan egységesen – az igazságügy-miniszter 13/1996. (XII. 23.) IM. rendelete szabályozza. A kártérítési eljárás általános szabályaként rögzíti a rendelet többek között az eljárás megindításának napját. Eszerint, ha az előzetes letartóztatásban lévő személy okozta a kárt a bv. szervnek, akkor a kártérítési eljárást a bv. szervnek a kár megtérítésére vonatkozó felhívásának a napján kell megindítani, az előzetest ért kár esetén pedig a kárigény bejelentésének a napja az irányadó. Az eljárást az ügy érdemében hozott határozattal kell befejezni, az eljárás megindításától számított 30 napon belül. A rendelet ugyanakkor lehetőséget biztosít az eljárás további 30 nappal történő meghosszabbítására azokban az esetekben amikor az ügy bonyolultabb megítélésű vagy az átlagosnál hosszabb vizsgálatot igényel.

A rendelet 6. §-a értelmében az eljárás keretében a letartóztatottat meg kell hallgatni. Joga van arra, hogy személyesen vagy meghatalmazottja révén előterjessze bizonyítékait, indítványozza tanúk meghallgatását, egyéb bizonyítékok beszerzését.

Garanciális jelentősége van annak a szabálynak is, amely a legfontosabb eljárási cselekmények és a határozatok írásban történő rögzítésének követelményét fekteti le, illetve biztosítja az előzetesben lévő személy számára annak lehetőségét, hogy az ügy irataiba betekinthessen. Az ügy érdemében hozott kártérítési határozatot a fogvatartottal írásban kell közölni, mégpedig legkésőbb a meghozattalól számított 3 napon belül. Ahogy arra a korábbiakban már utaltam, a határozat ellen fellebbezésnek van helye a büntetés-végrehajtási szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz, a határozat átvételétől számított 30 napon belül.

Az előzetes letartóztatásban lévőket megillető jogok bemutatását követően szükséges megemlíteni, hogy a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. tv. változást hozott az előzetes letartóztatottak joggyakorlását illetően is. A törvény kimondja, hogy a büntetés-végrehajtási intézet rendjét, a fogvatartás biztonságát (az intézetben tartózkodó személyek életét, testi épségét, személyes biztonságát, anyagi javak sérthetetlenségét, büntetés-végrehajtási feladatok zavartalan ellátását) közvetlenül és súlyosan sértő vagy veszélyeztető események felszámolásának idejére, a bv. intézet parancsnoka, az előzetesen letartóztatottak meghatározott csoportjára nézve, egyes jogok gyakorlását biztonsági intézkedésként felfüggesztheti. Így teljes, vagy részleges jogkorlátozásra kerülhet sor a levelezési, látogatófogadási, csomagküldeményhez való jog tekintetében, az előzetesen letartóztatott nem gyakorolhatja művelődéshez, sportoláshoz való jogát, ahogy a súlyosan beteg hozzátartozó meglátogatásának, temetésén való részvételének a joga is felfüggeszthető. A joggyakorlás ilyenfajta korlátozása maximálisan öt napig tarthat, de az országos parancsnoknak jogában áll az időtartamot további öt nappal meghosszabbítani. A szabályozás az ügyész kezébe teszi le az intézkedés felülvizsgálatát, aki egyrésztől megváltoztathatja az alkalmazott intézkedés tartalmát, másrésztől pedig meg is szüntetheti azt.

Alkotmányunk a 8. § (2) bek.-ben leszögezi, hogy alapvető jog lényeges tartalmát még törvény sem korlátozhatja, illetve az alapvető jogok bizonyos törvény által felsorolt eseteit kivéve, csak rendkívüli állapot, szükségállapot, vagy veszélyhelyzet idején kerülhet sor az alapvető jogok gyakorlásának felfüggesztésére, korlátozására. Ilyen alkotmányban rögzített alapvető jog az előzetes letartóztatottakat is megillető művelődéshez való jog, amelynek gyakorlása tehát csak rendkívüli állapot, szükségállapot, veszélyhelyzet idején függeszthető fel, illetve korlátozható.

Az 1995. évi CVII. törvény szabályozása és az alkotmány hivatkozott rendelkezésének összevetése kapcsán elgondolkodtató, hogy a büntetés-végrehajtási intézet rendjét, a fogvatartás biztonságát közvetlenül és súlyosan sértő vagy veszélyeztető események köre teljes egészében lefedi-e a rendkívüli állapot szükségállapot, veszélyhelyzet fogalmakat. Ismeretesen országgyűlésünk rendkívüli állapot kihirdetéséről akkor dönt, ha hadiállapot, vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye fenyeget. Belső fenyegetettség esetén (például alkotmányos rend megdöntésére irányuló fegyveres cselekmények, elemi csapás stb.) szükségállapot kihirdetésére, míg az állampolgárok nagyobb tömegének élet-és vagyontbiztonságát érintő elemi csapás esetén veszélyhelyzet kihirdetésére kerülhet sor. A fentiek alapján az természetes, hogy egy természeti katasztrófa mindkét kategóriát átfogja, így nemcsak a fogvatartás biztonságát sértheti vagy veszélyeztetheti közvetlenül. Mi a helyzet ugyanakkor az őrség jogszerű eljárásával szembeni csoportos ellenszegüléssel, vagy az előzetes szökésével? Ha ugyanis a fogvatartottak ezen magatartásai csak a fogvatartás biztonságát sértik vagy veszélyeztetik közvetlenül, azaz rendkívüli állapotnak, szükségállapotnak, veszélyhelyzetnek nem minősíthetők, akkor alkotmányunk értelmében az előzetes letartóztatott művelődéshez való alapvető alkotmányos jogát törvény sem korlátozhatja és még kevésbé teheti ezt meg a végrehajtási intézet parancsnoka.

Az előzetesen letartóztatott kötelezettségei

Az előzeteseket terhelő kötelezettségek listája valamivel rövidebb, mint a szabadságvesztés-büntetésüket töltők esetén. Gyakoriak az átfedések, azaz a mindkét fogvatartotti kategóriát terhelő kötelezettségek. Így együttes szabály rendelkezik a *büntetés-végrehajtás rendjének megtartásáról, a kapott utasítások teljesítéséről*. Itt mindössze az a különbség, hogy az elítélteknél a biztonsági, higiéniai követelmények megtartását is lefektette a törvény. Hasonló kötelezettség *az intézet tisztántartásában és ellátásában való alkalmoszerű részvétel*, amely díjazás nélkül történik, *a szükséges orvosi vizsgálatnak és gyógykezelésnek az eltérése, valamint az okozott károkért való kártérítési kötelezettség*. Ez utóbbi tekintetében a már hivatkozott 1995. évi CVII. tv. módosító rendelkezést iktatott be. Ennek értelmében, ha a végrehajtás során a fogvatartott kárt okoz a büntetés-végrehajtási szerv fogja határozatával annak megtérítésére kötelezni. Az előzetesen letartóztatásban lévő megillető kártérítési jogosultság szabályozásához hasonlóan, a határozat ellen, ebben az esetben is a közléstől számított 30 napon belül van lehetőség az illetékes bírósághoz fordulni. Új elem, hogy a meg nem fizetett kártérítési összeg a fogvatartott keresményéből levonható. Amennyiben az előzetesben lévő személy nem végez munkát, így keresménnyel nem rendelkezik, a határozatot hozó szerv igényét kereset útján érvényesítheti. Fontos azonban megemlíteni, hogy az igazságügy-miniszter kártérítési eljárásra vonatkozó – az előzetest megillető kártérítési jogosultságnál már hivatkozott – rendelete rendkívüli méltánylást érdemlő esetekben már lehetőséget biztosít arra, hogy a kár megtérítése alól a kár okozója részben vagy egészben mentesíthető legyen, emellett részére részletfizetés is engedélyezhető. A megtérítés alóli mentesítéskor, a tartozás elengedésekor és abban az esetben, ha az előzetesen letartóztatott felelőssége a károkozásban nem volt megállapítható, a rendelet értelmében a kárt a bv. szerv köteles viselni.

A felgyorsult törvénykezési folyamatnak, a Bv. tvr. "toldozgatásainak-foldozgatásainak" tudható be az a sajátos helyzet, amely a Bv. kódex hatályos szövege

és a gyakorlat közötti ellentmondásban rejlik. Az 1993. évi módosítást megelőzően az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak vonatkozásában azonos kötelezettségként szerepelt a *tartásra fordított összegnek a munkadíjból történő megfizetése*. A tvr. 1993. évi módosítása e szabály merevségére és gyakorlatban való alkalmazhatatlanságára hivatkozva megváltoztatta ezen rendelkezést és a fogvatartottaktól már csak a *költségekhez való hozzájárulást követeli meg*. Amíg e szükséges változtatást az elítéltek tekintetében a Bv. kódex szövegében valóban átvezették, addig következetlenül, változtatás nélkül fenntartották az előzetesen letartóztatottak tekintetében. A tvr. tehát továbbra is a "megfizetni köteles" szóhasználatot él, a gyakorlatban azonban – az elítéltekhez hasonlóan – az előzeteseket is csak hozzájárulási kötelezettség terheli. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól rendelkező 6/1996. (VII. 12.) IM. rendelet 253. §-a – már helyesen – csak a hozzájárulást kívánja meg, amikor kimondja, hogy a dolgozó előzetes szükségleti cikkeket a *tartására fordított költségekhez való hozzájárulás összegével* csökkentett munkadíja 80 %-ának megfelelő összeg erejéig vásárolhat.

A jutalmak és a fenytések köre

A tvr. szerint az elítélt és az előzetesen letartóztatott példamutató magatartása, megfelelő munkavégzése, a tanulmányokban tanúsított szorgalom, a többi elítélt nevelésében való hatékony közreműködés, élet vagy jelentős anyagi érdek megmentése, vagy súlyos veszély elhárítása olyan magatartásként értékelhető, amely jutalmazást érdemel. A jutalmak száma az előzeteseknél azonban már kevesebb, mint elítélt társaiknál. Esetükben ugyanis nem alkalmazható a végrehajtott fenytés nyilvántartásának törlése, a rövid tartamú eltávozás és kimaradásra sincs lehetőségük, illetve a törvényhozó nem teszi lehetővé esetükben a látogatási idő meghosszabbítását sem, noha ez utóbbi jutalmak éppen a családi kötelek fenntartását, erősödését szolgálhatnák. Nehezen érthető, hogy miért nincs lehetőségük az előzeteseknek (maximum 1 órával) hosszabb időt tölteni családjukkal, ismerőseikkel, ha magatartásuk alapján erre érdemessé váltak. Ha az ügyész, illetve a bíróság engedélyezte számukra a látogató fogadását, akkor véleményem szerint a látogatási idő meghosszabbítása olyan jutalmazási forma, amely őket is megilleshetné. Mivel a látogató fogadását a bv. intézet az intézeti rend biztosítása érdekében biztonsági szempontból ellenőrzi, az ellenőrzés további fenntartásával a látogatási idő meghosszabbítása véleményem szerint nem veszélyeztetné a büntetőeljárás eredményes lefolytatását.

A fennmaradó jutalmak mindkét fogvatartotti kategóriát megilletik. Ennek megfelelően az előzetes letartóztatásban lévők is részesülhetnek dícséretben, kaphatnak soron kívül csomagot és fogadhatnak látogatót, növekedhet a személyes szükségletekre fordítható összeg, jogosulttá válhatnak tárgyjutalomra, pénzjutalomra és lehetőség nyílik a fenytés elengedésére is.

Az előzetes letartóztatottal szemben alkalmazható fenytések

Fenyítés alkalmazásának akkor van helye, ha a büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megsérti a fogvatartott, azaz fegyelmi vétséget követ el. A fenytés formáinak csökkenése következtében jelenleg három módszer áll rendelkezésre a fegyelmezéshez.

A legenyhébb módja a fenyítésnek a feddés, amelynek szabályai a két fogvatartotti kategóriánál teljesen azonosak. A fennmaradó két fenyítési forma esetén pedig annyi az eltérés, hogy egyrészt a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentése elítélt esetén 6 hónapig, míg előzetesen letartóztatott esetén 3 hónapig alkalmazható, másrészt pedig különbség van a magánelzárás-fenyítés időtartamában. Amíg ugyanis a jogerős szabadságvesztésüket töltők esetén a magánelzárás a végrehajtási fokozathoz igazodóan 30, 20, illetve 10 napig terjedhet, addig az előzetesen letartóztatottaknál egységesen 20 nap tartamban került meghatározásra.

A büntetés-végrehajtási intézetben előzetes letartóztatásukat töltők fegyelmi felelősségére – a Bv. kódex felhatalmazása alapján – az igazságügy-miniszter 11/1996. (X. 15.) IM rendelete az irányadó. A rendelet értelmében az az előzetes követ el fegyelmi vétséget, aki a büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megszegi, más fogvatartottat fegyelmi vétség elkövetésére szándékosan rábír, vagy más fogvatartott részére fegyelmi vétség elkövetéséhez szándékosan segítséget nyújt.

A szabályozás alapján fegyelmi vétséget alapoz meg például az előzetesen letartóztatott magatartása, ha a fogvatartás rendjére és biztonságára, a fogvatartottak kötelezettségre vonatkozó jogszabályok rendelkezéseit megsérti, az intézet házirendjét megszegi, nem tartja be a kapott utasításokat, megszegi a munkarendet, élet vagy testi épséget sértő vagy veszélyeztető olyan magatartást tanúsít, amely egyben a fogvatartás rendjét is sérti, tilalmazott tárgyat tart magánál, bódító hatás elérésére alkalmas készítményt állít elő, tart vagy használ, illetve az élelem elfogyasztását, átvételét az intézet rendjét, biztonságát sértő feltételhez köti.

A fegyelmi felelősség megállapítása fegyelmi eljárás keretében történik. A rendelkezés értelmében nem indítható meg az eljárás egyrészt akkor, ha a fegyelmi vétség elkövetése óta már 6 hónap eltelt, másrészt pedig, ha a fegyelmi jogkör gyakorlójának a fegyelmi vétség elkövetésétől és az elkövető személyéről való tudomásszerzéstől számítva 30 nap már elmúlt. Ha az eljárás lefolytatásának akadályja nincs, az eljárás során az előzetesben lévő személyt meg kell hallgatni, tájékoztatni kell az őt megillető jogokról és terhelő kötelezettségekről.

A rendelet leszögezi, hogy a fegyelmi felelősség megállapítása esetén csak a Bv. kódex által szabályozott fegyelmi fenyítések alkalmazásának van helye és a fegyelmi fenyítés kiszabására csak fegyelmi tárgyalás megtartása esetén kerülhet sor. A fegyelmi fenyítés kiszabásáról szóló határozatot az előzetesen letartóztatott előtt szóban kell kihirdetni, meg kell indokolni és egy példányt részére át kell adni. A határozat kihirdetését követően a fogvatartottat nyilatkoztatni kell, hogy panasszal vagy fellebbezési jogával kíván-e élni. Ha fegyelmi fenyítésként az előzetesen letartóztatottat feddésben, vagy a személyes szükségletekre fordítható összeg csökkentésében marasztalták, a számára nyitvaálló jogorvoslati lehetőség, hogy a büntetés-végrehajtási intézet parancsnokához forduljon panasszal, a legsúlyosabb magánelzárás fenyítés ellen pedig a bv. bírónál éljen fellebbezési jogával.

Az előzetes letartóztatás végrehajtása a rendőrségi fogdában

Az Országgyűlés által 1995 decemberében elfogadott BM. rendelet az előzetes letartóztatás mellett az őrizet rendőrségi fogdában történő végrehajtásának részletes szabályait tartalmazza. Az általános rendelkezéseket követően a rendelet szabályozza a fogvatartottak jogait és kötelezettségeit, rendelkezik a befogadásról, a fogvatartás meg-

szüntetéséről, a fogda napirendjéről, az ellátásról, a fegyelmezési és jutalmazási eljárásról és a kényszerítő eszközök alkalmazásáról. Lefekteti továbbá a kártérítés, a fogdai őrszolgálat a fogdán kívüli őrzés és kíséret, a fogda ellenőrzésének, valamint a fogvatartással kapcsolatos ügyiratok nyilvántartásának szabályait. Mindezt összhangban a Bv. tvr. 116. § (6) bek.-ben megfogalmazott követelménnyel: az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályait valamennyi végrehajtó szervezetre irányadó, egységes elvek szerint állapította meg.

Az előzetes letartóztatott rendőrségi fogdában történő befogadásának is nélkülözhetetlen feltétele a fogvatartást elrendelő szerv érvényes határozata és rendelvénye. Az európai normáknak megfelelően a rendelvénynek tartalmaznia kell a fogvatartott személyi adatait, a végrehajtást elrendelő határozatot és fel kell tüntetni a befogadás és a szabadulás napját az óra megjelölésével.

Az előzetesen letartóztatott befogadásakor a rendelet lehetőséget ad a fogvatartott ruházatának átvizsgálására, illetve szükség esetén a motozás kényszerintézkedés alkalmazására.

Az előzetesen letartóztatott nyilvántartása mellett nagy hangsúlyt kell helyezni arra, hogy megfelelő tájékoztatást kapjon jogairól, kötelezettségeiről, megismerje a fogda napirendjét, a panasz és kérelem előterjesztésének módját, a fegyelmi vétségeket és fenytéseket, azok időtartamát és a jogorvoslat lehetőségeit. Tekintettel arra, hogy a büntetés-végrehajtás során mindenki jogosult anyanyelvének használatára, ezért a tájékoztatás is anyanyelven vagy a fogvatartott által ismert más nyelven tolmács igénybevételével történik. Az előzetesen letartóztatottat elsődlegesen írásbeli tájékoztatóval kell ellátni, ha azonban ez indokolt (pl. meg nem értés esetén) a tájékoztatást szóban kell számára lehetővé tenni.

A zárkában történő elhelyezést orvosi vizsgálatnak kell megelőznie, amely elsősorban a letartóztatásban lévő személy egészségi állapotának megismerését célozza. A vizsgálat függvényében születhet csak döntés a fogdában való elhelyezés mellett vagy ellen, illetve ez határozza meg, hogy szükség van-e a beteg elkülönítésére egészséges társaitól.

Ami az elkülönítési szabályokat illeti a Bv. tvr. és a BM rendelet szabályozása nagyjából átfedi egymást. A rendőrségi fogda végrehajtására vonatkozó rendelkezés annyiban több, hogy itt egyrésztől megtalálható a már említett egészségesekek betegek-től való izolálása, másrésztől pedig a fogva-tartottak jogi helyzetére való tekintettel szükségesnek tartja a rendelet a büntetett előéletűeknek a büntetlenektől való elkülönítését. Természetesen törekedni kell arra, hogy a már korábban is bűncselekményt elkövetők ne befolyásolják károsan első büntényes társaikat, de a hazai elhelyezési körülmények, a magas fogvatartotti arány, a túlszűfoltóság ismeretében a rendelet is körültekintően fogalmaz: az ilyen fogvatartotti csoportok elkülönítését a lehetőségekhez mérten tartja indokoltnak. A szabályozás a nemzetközi követelményrendszer elvárásait fekteti le az elmélet oldaláról, amikor leszögezi, hogy "a zárkában csak a befogadó képességnek megfelelő számú fogvatartottat szabad elhelyezni" és férőhely hiányában az előzetesen letartóztatottak átcsoportosítását kell eszközölni. A gyakorlat azonban sajnálatosan nem minden esetben tud megfelelni ezeknek az előírásoknak. Az előzetesek országosan nagy száma miatt ugyanis gyakorta más rendőrségi fogdába történő átszállításuk sem megoldható.

Az előzetes letartóztatott jogai és kötelezettségei a rendőrségi fogdában

Az előzetesen letartóztatottat megillető jogok listája a büntetés-végrehajtási intézethez képest lényegi eltérést nem mutat. Értelemszerűen hiányzik a felsorolásból a termelőmunkában való részvétel joga, de sajnálatosan nem szabályozza a rendelet a művelődési, sportolási lehetőségek igénybevételét sem. Nevesítve szerepel ugyanakkor a választójog, valamint a telefonhasználati jogosultság.

A büntető eljárási jogok gyakorlásánál, fontosságára való tekintettel, külön is kiemelte a törvényhozó a védelemhez való jogot, a védővel való kapcsolattartást. Az előzetes letartóztatottnak joga van továbbá arra, hogy indokolt személyes szükségleteit letéti pénzből fedezze azzal, hogy elsődlegesen hozzátartozói vagy védője, illetve jogi képviselője útján kell a kérdéses vásárlásokat eszközölnie.

Megilleti a fogvatartottat a levelezési, látogatófogadási, valamint a csomagküldeményhez való jog is. A látogatások gyakoriságát a rendelet havi legalább két alkalomban jelölte meg (mint ismeretes a büntetés-végrehajtási intézet keretei között havonta minimálisan egy esetben kerülhet erre sor), alkalmanként 30 perc időtartamban. A jogosultság gyakorlása csak ellenőrzés és felügyelet mellett történhet, főszabály szerint egyidőben csak egy látogató fogadásával. Csomagot hetente két alkalommal kaphat az előzetes, mégpedig egyet munkanapon, egyet pedig munkaszüneti vagy pihenő napon.

A rendőrségi fogdában is biztosítani kell az előzetes számára a szabad vallásgyakorlást. A rendelet értelmében az egyház (felekezet) képviselőjével való kapcsolattartás biztonsági felügyelet mellett, de ellenőrzés nélkül történik.

Az előzetesen letartóztatott személy anyagi és egészségügyi ellátásra, pihenésre jogosult. Ennek megfelelően lehetőséget kell adni többek között a személyes higiéniaira és meg kell teremteni az ehhez szükséges feltételeket, gondoskodni kell a fogvatartottak napi háromszori étkeztetéséről, a szükséges személyi felszerelésekről (ágynemű, lepedő, ivópohár stb.) ez utóbbiak hetenkénti cseréjéről, alap- és szakorvosi ellátásukról, adott esetben terhesgondozásukról.

A rendelet 4. §-a alapján az előzetesen letartóztatott személy naponta terjeszthet elő panaszt és kérelmet egyaránt.

Abban az esetben, ha fogvatartása során kár éri a Bv. tvr. szabályaival megegyezően tarthat igényt kártérítésre: a kártérítési igényt elutasító határozat kézbesítéséről számított 30 napon belül keresettel fordulhat a határozatot hozó szerv székhelye szerint illetékes bírósághoz.

A fogvatartás alatt megilleti a saját ruha viselésének a joga. Ha megfelelő saját ruházattal nem rendelkezik, azt részére a fogvatartást foganatosító szerv köteles biztosítani.

Az ügyész illetve a bíróság engedélyével módja van súlyosan beteg hozzátartozóját felügyelettel meglátogatni, illetve temetésén részt venni. Az előzetesen letartóztatott levelezési, látogatófogadási, valamint csomagküldeményhez való joga a büntető eljárás eredményes lefolytatása érdekében és fogdai rendkívüli esemény idején szüneteltethető. A rendelet külön hangsúlyozza azt is, hogy a fogvatartottat megillető jogok gyakorlása nem lehet ellentétes a fogda rendjével és nem veszélyeztetheti a fogvatartottal szemben folyamatban lévő eljárást sem [4. § (6) bekezdés].

Összességében elmondható tehát, hogy a végrehajtás egységes követelményének megfelelően, minimális eltérések mutatkoznak az előzetesek büntetés-végrehajtási intézetben és rendőrségi fogdában érvényesülő jogosultságait illetően. Ugyanez a megállapítás érvényes a fogvatartottat terhelő kötelezettségekre is. Egy új elem figyelhető csak

meg a fogvatartás redjéről szóló rendelet szabályozásában: a ruházat átvizsgálásának és a birtokban nem tartható tárgyak elvételének tūrésı kötelezettsége.

Fegyelmezési és jutalmazási eljárás a rendőrségi fogdában

A BM rendelet 27. § (1) bekezdése értelmében fegyelmi vétséget az a fogvatartott követ el, aki vétkeesen megszegi jogszabályban meghatározott kötelezettségét, más fogvatartottat kötelességszegésre hív fel, vagy akadályozza a fogvatartottak joggyakorlását, illetve kötelezettségeik teljesítését.

A fegyelmi vétségeket illetően a szabályozás nem taxatív, csak példálódzó felsorolást ad, kiemelve a legjellemzőbb vétséget megalapozó magatartásokat. Így fegyelmi vétségnek minősül, ha:

- az előzetes letartóztatott a befogadáskor kötelező orvosi vizsgálatnak nem veti alá magát,
- a fogda rendjét, napirendjét megszegi vagy a többi fogvatartottat a fogdarend megsértésére hívja fel, illetve a fogdarend csoportos megsértésében vesz részt,
- a többi fogvatartottat az étkezés csoportos megtagadására hívja fel,
- a látogató fogadására, a levelezésre, a magánál tartható tárgyakra vonatkozó előírásokat megszegi.

A rendőrségi fogdában előzetes letartóztatását töltő személlyel szemben alkalmazható fegyelmi büntetések köre teljes egészében megegyezik a büntetés-végrehajtási intézetben kiszabható fenytésekkel. Ennek megfelelően az előzetes letartóztatottal szemben a rendőrségi fogdában is alkalmazható a feddés, vétkes magatartása miatt 3 hónapig csökkenthető a személyes szükségleteire fordítható összeg és legsúlyosabb fegyelmi fenytésként 20 napig terjedő magánelzárással is sújtható.

A fegyelmi fenytés kiszabása csak határozatban történhet. A határozat meghozatala előtt a fegyelmi vétség elkövetőjét az eljárás keretében meg kell hallgatni és meghallgatásáról jegyzőkönyvet kell felvenni. A fegyelmi határozatot ki kell hirdetni és egy példányát az előzetes letartóztatott számára kézbesíteni kell. A fegyelmi határozat kihirdetésekor fel kell hívni a fogvatartott figyelmét arra, hogy a feddést, illetve a személyes szükségletre fordítható összeg csökkentését kimondó határozat ellen panaszjogát érvényesítheti, a magánelzárást kimondó határozat ellen pedig a büntetés-végrehajtási bíróhoz való fellebbezés joga illeti meg. Az előzetes letartóztatott határozat elleni panaszát a határozat kihirdetésekor kell, hogy bejelentse. A panaszt a fegyelmi jogkör gyakorlója véleményezi és jelentését haladéktalanul eljuttatja a panasz elbírálására jogosulthoz, aki annak kézhezvételétől számított 5 napon belül dönteni köteles a panasz jogosságát illetően.

Az előzetes letartóztatásban lévő személy jutalmazására a rendőrségi fogdában akkor kerülhet sor, ha a szabályozás szerint kifogástalan magatartást tanúsít, együttműködik a fogdaórséggel a fogdarend fenntartásában, illetve a fogdai rendkívüli események idején (pl. természeti katasztrófa, terrorcselekmény stb.) tevékenyen közreműködik az élet- és vagyonmentésben, a rend helyreállításában.

Az alkalmazható jutalmak köre, a fenytésekhez hasonlóan, megegyező a bv.intézetben és a rendőrségi fogdában elhelyezett előzetesek esetén. Így a Bv. tvr. 120. §-a értelmében az előzetes letartóztatás rendőrségi fogdában történő végrehajtása során is részesíthető az előzetes dícséretben, soronkívül kaphat csomagot és fogadhat látoga-

tót, növelhető a személyes szükségleteire fordítható összeg, kaphat tárgy- illetve pénzjutalmat és lehetőség nyílik a fenyítés elengedésére is.

A gyakorlati alkalmazás problémái

Az előzetes letartóztatotti problémakör megoldása többet kíván az elmélet mellett a gyakorlat oldaláról is. Így például az ET. R/87/3. számú ajánlása az előzetes letartóztatásban lévő személy egyedüli, külön szobában való elhelyezését tartja kívánatosnak (kivéve pl. ha a fogvatartott öngyilkosságától kell tartani). Ennek a megvalósítása, biztosítása azonban a hazai viszonyok között még mindig illuzórikus.

Köztudomású, hogy a legtöbb büntetés-végrehajtási intézet elhelyezési gondokkal küzd, ami abból is adódik, hogy 1990. májusától Magyarország is csatlakozott az ET. azon börtönügyi ajánlásához, amely négyzetméterben szabja meg a fogvatartottak számára elengedhetetlenül szükséges minimális életteret. A légköbméterről négyzetméterre történő átállás pedig nem ment zökkenőmentesen, ugyanis a büntetés-végrehajtás régi épületei már nem kedveztek az új normának, ezért szükségessé vált a hazai végrehajtási intézmények bővítése, átalakítása.

1995-ben az ET. ajánlása alapján felmérték, hogy a végrehajtási intézményekben ideálisan hány fogvatartott elhelyezésére kerülhetne sor. Így a Budapesti Fegyház és Börtönben a mozgástérre vetített elhelyezhető létszám 1.024 fő volt. Ehhez képest a vizsgált időpontban 1.765 fogvatartott elhelyezéséről kellett az intézménynek gondoskodnia, ami 172 %-os telítettséget jelentett. A vizsgálat alapján a legnagyobb zsúfoltság ebben az intézményben volt tapasztalható, de sajnálatosan országosan sem kedvező a helyzet. Figyelembe véve összes végrehajtási intézményünk befogadóképességét, ami 10.459 főben került meghatározásra, a tényleges állapotok a kérdéses időpontban 123 %-os telítettséget mutattak. Ilyen körülmények között nincs lehetőség a fogvatartottak átcsoportosítására és előfordult az is, hogy a törvény által rögzített kötelező elkülönítési szabályok sem érvényesülnek.

A végrehajtási intézmények befogadóképessége mellett vissza-visszatérő gondot okoz a bv. személyi állományának csökkenő száma is. A létszám gondok miatt, kedvező esetben, 2,2 fő fogvatartott jut az állományra, de nehezíti a helyzetet az előzetesen letartóztatottak állandó felügyeletének, őrzésének feladata is.

Az egyre inkább rosszabbodó gazdasági helyzet sem kedvez a végrehajtási teendők megoldásának, hiszen jelentősen behatárolja a büntetés-végrehajtás lehetőségeit. Így kedvezőtlenül hat többek között a fogvatartottak ellátására, képzésére, foglalkoztatására is.

Összességében tehát, az esetek egy részében nemcsak a jogi szabályozással van a probléma, hanem a megfelelő feltételrendszer hiányában a gyakorlati megvalósítással is. Az elmélet és a gyakorlat oldaláról együttesen kell ezért megteremteni azt a hátteret, amely képes lehet megfelelni e személyi szabadságot legsúlyosabban korlátozó jogintézményünkkel szembeni elvárásainknak.

A fiatalok előzetes letartóztatásának fejlődési irányiról

Az 1970-es évektől kezdve mindinkább felszínre kerültek a személyi szabadság elvonásával járó szankciók végrehajtásának addig csak lappangó problémái. Bizonyo-

szodott, hogy sem a fiatalkorú, sem pedig a társadalom érdekeit és védelmét nem szolgálja, ha az elkövetett bűncselekmény miatt "egyedüli megoldásként" személyi szabadság elvonásával járó büntetést, vagy intézkedést alkalmaznak a fiatalkorúval szemben. A '80-as évektől több nemzetközi dokumentum látott napvilágot, amely a szabadságvesztés-büntetés visszaszorításának szükségességét hangsúlyozta. Így például a Pekingi Szabályok néven ismert ENSZ dokumentum leszögezi: "a fiatalkorú személyes szabadságát csak gondos mérlegelés alapján lehet korlátozni és ennek a lehetséges minimumra kell szorítani". A dokumentum alapelveként fogalmazta meg a fiatalkorúakkal szembeni jogi beavatkozás csökkentésének szükségességét, egyik célként pedig a fiatalkorú jólétének előmozdítását. A Pekingi Szabályokat az a felismerés vezérelte ugyanis, miszerint a megfelelő családi, gazdasági, szociális háttér segíthet meggátolni a fiatalok kriminalitását és így a megelőzés hatékony eszközévé válhat.

Hasonló gondolatokat, célkitűzéseket rögzít az ENSZ közgyűlése által 1989-ben elfogadott Gyermek jogairól szóló Egyezmény is, amelyet Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki. A 37. cikk b) pontja értelmében az Egyezményben részes államok kötelessége gondoskodni arról, hogy a gyermek (az Egyezmény értelmében a 18. életévét be nem töltött személy) őrizetben tartása, letartóztatása, illetve szabadságvesztés-büntetés kiszabása csak végső eszközként és a lehető legrövidebb tartamban kerüljön alkalmazásra. A 40. cikk 3. pontjának b) alpontja szerint arra kell törekedni, hogy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy már bűnösnek nyilvánított gyermek ügye, amennyiben ez lehetséges és kívánatos, bírói eljárás nélkül legyen megoldható.

Ugyancsak a 37. cikk fekteti le a fiatalkorúaknak felnőttektől való elkülönítési szabályát, de az Európai Börtön szabályzathoz hasonlóan, az Egyezmény már elismeri, hogy bizonyos esetekben a fiatalkorú érdeke a felnőttekkel való együttes elhelyezést kívánhatja meg. Az Európai Börtön szabályzat indoklása ezt úgy fogalmazza meg, hogy "bizonyos esetekben értékes lehet a fiatalabb fogvatartott számára az a stabilitás, amelyet az idősebbekkel közös rezsimtevékenységben való részvétel kínál".

A gyermek jogairól szóló Egyezmény külön hangsúlyozza a fiatalkorú bírósághoz, más független vagy pártatlan hatósághoz fordulási jogát a szabadságelvonás törvényességével kapcsolatban. A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított gyermek jogait eljárási garanciákkal bástyázza körül, amikor lefekteti például az ártatlanság vélelmének alkotmányos alapelvét, a fiatalkorú védelemhez való jogát, jogorvoslati jogosultságát, tolmács igénybeviteléhez való jogát, a magánélet tisztelőben tartásának jogát.

Összegzésként elmondható, hogy mindkét dokumentum igyekezett és igyekszik is felhívni a világ figyelmét többek között arra, hogy a fiatalkorú bűnelkövetőknek speciális gondoskodásra, bánásmódra, védelemre van szükségük, ami nem minden esetben egyeztethető össze a személyi szabadság elvonásával. Törekednünk kell tehát ezen büntetések és intézkedések visszaszorítására, keresni kell az alternatív büntetési formákat, amelyek mentesek a fogvatartás káros mellékhatásaitól.

A hivatkozott nemzetközi dokumentumok és a belőlük fakadó kötelezettségek, több más tényezővel együtt (a bűnmegelőzési törekvések, a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények nagy száma stb.) hazánkban is szükségessé tették a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének megreformálását. Ennek a reformfolyamatnak az első állomása az 1995. évi XLI. törvény elfogadása volt, amely lényegi módosulásokat eredményezett az anyagi és az eljárásjog, valamint a végrehajtási jog területén is. A fiatalkorúakat érintő érdemi változást jelentett többek között egy új jogintézmény, a vádemelés elhalasztásának bevezetése. A törvényi szabályozás értelmében az öt évi szabadságvesz-

tésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt az ügyész a vádemelést egy évtől két évig terjedő tartamban elhalaszthatja, amennyiben ezt a fiatalok helyes irányú fejlődése indokolja. Minden olyan esetben tehát, amikor az elkövetett bűncselekmény jellege és a fiatalok személyi körülményei is ezt támasztják alá, az ügyész mérlegelési jogkörében dönthet a bírósági eljárás mellőzéséről. Ha az ügyész a vádemelés elhalasztása mellett dönt, a fiatalok kötelező jelleggel pártfogó felügyelet alá kerül.

Ugyancsak pozitívumként könyvelhető el, hogy a korábban határozatlan tartamú javítóintézeti nevelés határozott tartamúvá vált. A hatályos rendelkezés szerint a fiatalok bírósága dönt az intézkedés idejéről, a törvény által rögzített 1–3 éves tartam keretei között. Ehhez szorosan kapcsolódik az előzetes letartóztatást is döntően érintő Btk.-beli 120/B. § beiktatása. A kérdéses szakasz ugyanis kimondja, hogy az előzetes letartóztatás teljes idejét be kell számítani az elrendelt javítóintézeti nevelésbe, mégpedig úgy, hogy egynapi előzetes fogva tartás egynapi javítóintézeti nevelésnek felel meg. A módosítást megelőzően ugyan már kialakult az a gyakorlat, amely kerülte a javítóintézeti nevelés indítványozását, ha a fiatalok hosszabb időt töltött előzetesben, de arra is volt példa, hogy egy 20 hónapot meghaladó tartamú előzetes letartóztatás után tett indítványt az ügyész a javító- intézeti nevelés alkalmazására. A hatályos szabályozás kivédi az ilyen helyzetet, hiszen az előzetes fogvatartás ideje már beleszámít az intézkedés tartamában.

Az előzetes letartóztatás elrendelése kérdésében a Be. 302. § (1) bek-e kimondja, hogy fiatalok esetén az általános és a különös feltételek együttes megléte esetén is csak akkor lehet helye a kényszerintézkedés alkalmazásának, ha azt az elkövetett bűncselekmény különös tárgyi súlya is alátámasztja. A fiataloknál tehát a törvény az előzetes letartóztatás elrendelését egy külön feltételhez, a bűncselekmény különös súlyához köti. A jogértelmezés szerint a bűncselekmény különös súlyának megállapításához a személyi és a tárgyi tényezőket együttesen kell figyelembe venni. A Legfelsőbb Bíróság BK 77. sz. állásfoglalása ugyanis leszögezi: "A fiatalok előzetes letartóztatásának elrendelésénél a bűncselekmény tárgyi súlyát az elkövető személyi társadalomra veszélyességével egybevetve kell értékelni." Megoszlanak a vélemények ugyanakkor tekintetben, hogy az alanyi vagy a tárgyi oldal kapjon-e nagyobb hangsúlyt. Takács Jolán¹¹ például a személyi tényezőknél nagyobb jelentőséget, így az ő megközelítésében a fiatalok alanyi körülményei, életmódja, a családhoz való viszonya határozza meg elsődlegesen az előzetes letartóztatás elrendelését. Róth Erika¹² ugyanakkor a bűncselekmény tárgyi súlyát tartja inkább mérvadónak.

A magam részéről én ahhoz az oldalhoz csatlakoznék, amely a kedvező személyi körülményekre helyezi a hangsúlyt. Úgy vélem ugyanis, hogy egy jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése nem feltétlenül kell, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése mellett szóló érv legyen, ha a fiatalok elkövető megfelelő családi, szociális háttérrel rendelkeznek. Megítélesem szerint a kényszerintézkedés elrendelését azokra az esetekre kellene szorítani, amikor a kedvező személyi tényezők megléte ellenére sem biztosítható a büntető eljárás eredményes lefolytatása.

1996. május 1-én lépett hatályba az 1995. évi XLI. törvény azon rendelkezése, amely lehetővé teszi, hogy az előzetes letartóztatást a büntetés-végrehajtási intézeten és a rendőrségi fogdán kívül javítóintézetben is végre lehessen hajtani. A végrehajtás he-

¹¹ Takács Jolán: Az előzetes letartóztatás konkrét oka.

¹² Róth Erika: Emberi jogok kontra fogvatartás a büntető eljárásban. In.: Acta Humana No. 20.1995.

lyéről a bíróság dönt, mégpedig a fiatalok személyére, vagy a terhére rótt bűncselekmény jellege alapján. A törvény értelmében a bíróság a kényszerintézkedés végrehajtásának helyét is megváltoztathatja, amennyiben azt az ügyész, a terhelt vagy a védő indítványozza. Kivételes jelleggel pedig a bíróság akként is dönthet, hogy a javítóintézetben előzetes letartóztatását töltő fiatalok ideiglenesen (maximálisan 5 napra) büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdában kapjon elhelyezést. A bíróság mellett a törvény az ügyészt is felhatalmazza hasonló intézkedés megtételére azon megszorításokkal, hogy egyrészt a fiatalok büntetés-végrehajtási intézetben vagy rendőrségi fogdában való ideiglenes elhelyezése a 24 órát nem haladhatja meg, másrészt pedig ezen ügyészi rendelkezés csak a bíróságnak az előzetes letartóztatásról a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig foganatosítható.

Az előzetes letartóztatás gyakorlatában többször felmerült és megfogalmazódott annak az igénye, hogy a kényszerintézkedéssel kapcsolatos bírósági meghallgatáson a törvényes képviselő is jelen lehessen, felszólalhasson. A büntető jogszabályok módosításáról szóló törvény hatályba lépéséig erre lehetőség nem volt, az új szabályozás azonban a Be 302/A/B. §-ok beiktatásával ennek a lehetőségét is megteremtette. Így az előzetes letartóztatás tárgyában megtartott bírósági meghallgatásról a törvényes képviselőt és a gondozót is értesíteni kell, akik a meghallgatáson felszólalhatnak, emellett a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésről szóló határozatot velük is közölni kell. További pozitív változásként könyvelhető el, hogy a védő távollétében a bírói meghallgatást nem lehet megtartani.

Az előzetes letartóztatás végrehajtása javítóintézetben

Az 1995. évi XLI. törvény rendelkezése értelmében, 1996. május 1. napjától, a bíróság döntése alapján a fiatalok előzetes letartóztatását javítóintézetben is végre lehet hajtani. A fiatalok életkora, erkölcsi, értelmi fejlettsége már a fogvatartás első pillanatától kezdve megköveteli, hogy nevelőtanárok, pszichológusok segítségét vehesse igénybe. Az 1979. évi 11 tvr. módosítása nyomán a hatályos szabályozást már az a felismerés vezérli, hogy a javítóintézeti nevelés végrehajtásának feladata (a fiatalok helyes irányú fejlődése, annak elősegítése, hogy a társadalom hasznos tagjává válják) a társadalom átfogó, hatékonyabb közreműködése révén képzelhető el. Így a tvr. a gyámhatóság, hivatásos pártfogók, szociális, karitatív és öntevékeny szervezetek, a fiatalok családjának, gyámjának vagy más hozzátartozójának bevonásától, tevékeny részvételétől reméli a feladat megoldását.

Az 1993. évi XXXII. törvény hatályba lépését megelőzően a fiatalok megillető jogokról, az őt terhelő kötelezettségekről az intézeti rendtartás határozott, ami azonban a törvényesség követelményének nem felelt meg. Így garanciális jelentőséget kell tulajdonítanunk annak, hogy az 1993. évi módosítás óta a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló rendelet az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok megillető jogok taxatív felsorolását adja, és a kötelezettségek példálódzó listáját tartalmazza. A tvr. által nem említett kötelezettségek körének meghatározását, valamint a jutalmazás és fegyelmezés szabályait a törvényhozás átengedi ugyan az intézeti rendtartásnak, de külön felhívja a figyelmet arra, hogy a szabályozásnak igazodni kell a fiatalok életkorához, egészségi állapotához és szocializációs szintjéhez is.

A fiatalok külvilággal való kapcsolattartását szolgálja a tvr. azon rendelkezése, amely lehetőséget biztosít a javítóintézeti nevelés bíróság általi felfüggesztésére, elha-

lasztására, illetve igazságügyminiszter általi félbeszakítására is. A fiatalok emellett kimenőre, eltávozásra és szabadságra mehet. Az intézet igazgatója engedélyezheti számára, hogy tanulmányai folytatása és munkavégzése az intézet falain kívül történjen. Amennyiben pedig a fiatalok magatartásából arra lehet következtetni, hogy intézeti elhelyezés nélkül is elérhető helyes irányú fejlődése, akkor a tvr. 112. § (1) bek. értelmében a fiatalok az intézetből ideiglenesen el kell bocsátani. Az imént felsorolt előnyök, lehetőségek az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok ugyanakkor nem illetik meg. Az ő esetükben (a felnőttekhez hasonlóan) a büntető eljárás eredményes lefolytatása elsődlegességet élvez, így ennek a célnak rendeli alá a rendelet szabályozása a külvilággal való kapcsolattartást is.

Mivel a fogvatartás alatt jelentkező ún. fogdaártalmak fiatalok esetén, ha lehet még hatványozottabban érvényesülnek mint a felnőtteknél, ezért alapvető kíváncság, hogy az előzetes letartóztatás alkalmazására csak a legszükségesebb esetekben és tartamban kerüljön sor, a humánus fogvatartás alapelveinek elengedhetetlen érvényesülése mellett. A Pekingi Szabályok 13. 5. számú pontjában megfogalmazottakkal élve " a fiatalok fogvatartása idején gondoskodást, védelmet és minden szükséges egyéni segítséget meg kell kapnia – társadalmi, nevelési, szakmai, pszichológiai, orvosi és testi segítséget – amire szüksége lehet kora, neme és személye szempontjából".

Felhasznált irodalom

- Bagó* György: Kísérlet. Börtönügyi Szemle, 1994/4.
- Bócz* Endre: Az előzetes letartóztatás a büntető eljárási gyakorlatban. Acta Humana, 1992/8.
- Fejes Imre–Vincze* Tamás: A fejlődés fő irányai. Börtönügyi Szemle, 1992/3.
- Gibicsár* Gyula–*Temesi* László: A fiatalkorúak fogva tartása a büntetőeljárás során. Rendészeti Szemle, 1994/1.
- Lévai* Miklós: A fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a "Pekingi szabályok", Jogtudományi Közlöny, 1989/12.
- Lévai* Miklós: A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntető szankciók reformja. Magyar Jog, 1994/6.
- Lőrincz* József: Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1992/1.
- Lőrincz* József: Távlatok. Börtönügyi Szemle, 1994/1.
- Nyilasi* Gyula: Az előzetes letartóztatottak ügyeinek időszerűsége a fővárosi nyomozószervek gyakorlatában. Belügyi Szemle, 1996/1.
- Rónay* Gábor: Stresszhelyzet. Börtönügyi Szemle, 1994/4.
- Róth* Erika: Emberi jogok kontra fogvatartás a büntetőeljárásban. Acta Humana, 1995/2.
- Sárdi* Miklós: Zsúfoltság. Börtönügyi Szemle, 1995/2.
- Stefancsik* Rajmund: Ellentétek. Börtönügyi Szemle, 1994/4.
- Vókó* György: Változásban. Börtönügyi Szemle, 1996/1.
- Vókó* György: Előzetes letartóztatás. Börtönügyi Szemle, 1992/3.

ZSUZSANNA JUHÁSZ

ABOUT THE NECESSITY OF CRIMINAL PROCEDURAL
AND PENAL EXECUTIVE REFORM OF PRE-TRIAL DETENTION

(Summary)

The aim of the present study is to cast light upon a couple of such problematical questions that appear both in the subject-matter of prescription of pre-trial detention and in execution.

Accordingly it presents from the side of procedural law the objectives of regulations of act to be accomplished prevailing at the prescribing conditions of, and during pre-trial detention. From the side of penal execution however, it attempts to outline the main questions of enforcement of this coercion-measure in the penal institution and police detention -room. Therefore it sets forth the rights and commitments of persons in pre-trial detention, as well as the punishments and rewards that can be applied against them.

The final part of the study touches upon the possible directions of development of juvenile pre-trial detention.